

UNIVERZITA KARLOVA

Pedagogická fakulta

Katedra psychologie

NÁROČNÁ ROZVODOVÁ SITUACE Z POHLEDU RODIČŮ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vypracovala: Jitka Stržínková Kvěchová

Vedoucí práce: PhDr. Hana Sotáková, Ph.D.

Psychologie s rozšířením o speciální pedagogiku

2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci na téma „*Náročná rozvodová situace z pohledu rodičů*“ vypracovala samostatně a že všechny použité prameny a literatury byly řádně citovány a jsou uvedeny v závěru této práce. Zároveň prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Černošicích, dne 09.04.2024

.....
Jitka Stržínková Kvěchová

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Haně Sotákové, PhD. za odborné vedení mé práce a za její vždy optimistický a podporující přístup, a to nejen při zpracování této práce, ale po celou dobu mého bakalářského studia.

Děkuji všem respondentům, kteří byli ochotni věnovat mi svůj volný čas a sdílet se mnou zkušenosti a pocity v souvislosti s rozvodem jejich manželství. Bez nich by tato práce nemohla vzniknout.

Děkuji mému skvělému manželovi, našim třem úžasným dětem a milým prarodičům za to, že mi umožnili splnit si mé přání a věnovat se tomu, co mne baví, a za to, že se mnou měli trpělivost a při vypracování této práce mne vždy podporovali.

Abstrakt

Za cíl této bakalářské práce jsem si stanovila důkladnější rozbor a pochopení rozvodové situace z pohledu rozvádějících se manželů - rodičů. V souvislosti s rozvodem rodičů existuje řada publikací věnujících se dětem, jakož i mnoho návodů, jak by měl „správný“ rozvod vypadat. V případě publikací, které by se podrobněji věnovaly pocitům a prožívání samotných rodičů, jejich osobnímu pohledu na rozvod a důsledkům rozvodu pro rodiče, se jedná převážně o knihy staršího data. Rodiče jsou v rozvodových procesech mnohdy upozadováni a vyzdvihován je na prvním místě zájem dětí. Jsou to ale především rodiče, kteří zásadním způsobem ovlivňují průběh rozvodové situace a udávají směr, kterým se rozvod a vzájemné vztahy budou ubírat. Pochopí-li společnost lépe jejich prožívání a potřeby v rozvodových procesech, umožní to vhodnější a cílenější formy přístupu a podpory, které v konečném důsledku budou mít pozitivní vliv nejen na rodiče samotné, ale i na jejich děti, které rozvodem velice trpí. Ráda bych též zachytila zkušenosti rodičů s mechanismy vypořádání se s průběhem rozvodové situace a formami pomoci, které využili a s jakým výsledkem, jakož i jejich zhodnocení přístupu soudů a orgánů sociálně právní ochrany dětí v průběhu rozvodového procesu.

V teoretické části se budu zabývat institutem rozvodu, jeho psychickou i právní stránkou, dále průběhem a náležitostmi rozvodu dle platných právních předpisů a jednotlivými rozvodovými fázemi, jak jsou definovány a popisovány v odborných publikacích.

Předmětem empirické části bude podrobný pohled rodičů na jejich vlastní rozvodovou situaci, jimi vnímané či nevnímané fáze rozvodové situace a jejich subjektivní prožívání a chování v rozvodovém období. Dále se budu věnovat osobnímu zhodnocení přístupu a přínosu třetích subjektů, se kterými se rodiče v rámci rozvodového procesu setkali z úřední povinnosti nebo dobrovolně z vlastního rozhodnutí, jakož i průběhu následného porozvodového období.

Klíčová slova

manželství, rodiče, nezletilé děti, rozvod, fáze rozvodové situace, opatrovnický soud, orgán sociálně právní ochrany dětí, prožívání

Abstract

I set out the goal of this report to be a more precise analysis and understanding of the divorce situation from the perspective of the divorced spouses – parents. There are many publications focusing on children in the divorce situations, as well as many guidances of how „the right“ divorce should be carried out. Such publications (mostly dealing with feelings of the actual parents, their personal views of the divorce and their consequences for the parents) are in most cases not very recent. Parents are often in the divorce proceedings sidelined and the children's interests are put as a priority. But, in fact, the parents are the ones who have the biggest influence on the actual divorce situation and determine the direction which the divorce and the mutual relations will take. If the society better understands their feelings and needs in the divorce proceedings, it will enable more appropriate and sensitive approach and support which will ultimately have positive impact not only on the actual parents, but also on their children who suffer significantly during the divorce. I would also like to capture parents' experiences with the mechanisms of dealing with the divorce situation and the forms of help and support which they used and with what results, as well as their evaluation of the approach and actions of the relevant courts and the child protection authorities during the divorce proceedings.

In the theoretical part, I am concentrating on the institute of the divorce, its psychological and legal aspects, requirements and the process of the divorce proceedings in the current legislation, as well as individual divorce phases as they are defined and described in the expert publications.

The empiric part of this report focuses on a detailed parents' view of their own divorce situation, its phases, whether perceived by them or not, and their subjective feelings and behavior in the divorce period. I feel further pay attention to a personal approach and the third parties' contribution with whom parents met, during the divorce proceedings, whether mandatorily such as state authorities or voluntarily other parties, as well as to a subsequent „after“ divorce period.

Keywords

marriage, parents, underage children, divorce, phases of divorce, court, child protection authorities, experience

OBSAH

ÚVOD

I.	TEORETICKÁ ČÁST	9
1.	Manželství	9
2.	Krize manželství	10
2.1.	Vývojové krize manželství	11
3.	Rozvod manželství	12
3.1.	Stádia rozvodové situace	13
3.1.1.	Stádia rozpadu rodiny podle Matějčka s Dytrychem	13
3.1.2.	Manželské neshody podle Plzáka	13
3.1.3.	Stádia rozvodu podle Kratochvíla	14
3.1.4.	Stádia rozvodu podle Gjuričové a Kubičky	15
3.1.5.	Stádia rozvodové situace podle konceptu stádií vyrovnání se s traumatem	16
3.1.6.	Právní rozvod	17
3.1.7.	Nesporný rozvod	19
3.1.8.	Sporný rozvod	19
3.1.9.	Opatrovnické řízení	20
3.2.	Emocionální rozvod	21
4.	Porozvodové uspořádání	22
5.	Psychologická a právní podpora rodičů	24
6.	Cochemská praxe	25
II.	VÝZKUMNÁ ČÁST	27
7.	Cíle výzkumu a výzkumné otázky	27
8.	Výzkumná metoda	27
9.	Výzkumný vzorek	28

10.	Průběh výzkumu	29
10.1.	Etika výzkumu.....	29
10.2.	Realizace výzkumu.....	29
10.3.	Analýza dat	30
11.	Prezentace a analýza dat	31
11.1.	Prožívání nesporné rozvodové situace rodičem	31
11.1.1.	Míša – Muž mého života.....	31
11.1.2.	Tomáš – Manželka rozhodla	33
11.2.	Prožívání sporné rozvodové situace rodičem	34
11.2.1.	Lenka – Několik hrozných let stresu.....	34
11.2.2.	Honza – Musím dodržet ultimátum.....	35
11.3.	Etapy rozvodové situace	37
11.3.1.	Míša – období před koncem a po něm	37
11.3.2.	Tomáš – Různá období adaptace	38
11.3.3.	Jedno dlouhé utrpení – Lenka	39
11.3.4.	Honza	40
11.4.	Nejtěžší okamžik rodičů.....	41
11.4.1.	Míša	41
11.4.2.	Tomáš	41
11.4.3.	Lenka	42
11.4.4.	Udělat rozhodnutí – Honza.....	43
11.5.	Nejtěžší okamžik dětí pohledem rodičů.....	43
11.5.1.	Míša	43
11.5.2.	Tomáš	44
11.5.3.	Lenka	44

11.5.4.	Honza	45
11.6.	Porozvodové období – nesporný rozvod.....	45
11.6.1.	Míša	45
11.6.2.	Tomáš.....	46
11.7.	Porozvodové období – sporný rozvod.....	46
11.7.1.	Lenka	46
11.7.2.	Honza	47
11.8.	Podpora ze strany blízkých	47
11.9.	Podpora ze strany třetích subjektů.....	48
12.	Diskuze	51
13.	Závěr	56

ÚVOD

Rozvodová situace je jednou z nejnáročnějších životních etap. Svou závažností je přirovnávána k úmrtí blízkého člověka. Při vstupu do manželství si mnohdy ani jeden z partnerů nedokáže představit a často ani připustit, že by se tato životní událost někdy mohla týkat i jejich vztahu. Lidé spolu přece „chodí“, žijí, uzavírají manželství a zakládají rodiny proto, aby byli šťastní – a nikoli jen po určitý vymezený časový úsek. Objeví-li se rozvod, dotýká se celistvé osobnosti každého z manželů, zásadním způsobem jejich dětí i širšího okruhu rodiny a přátel. Rozvod ze své podstaty bourá vzniklé svazky a vztahy. Ve své nenasytnosti rozvod citelně ukrajuje ze společného majetku a přináší tíživou úzkost nejisté budoucnosti.

Za cíl této bakalářské práce jsem si stanovila důkladnější pohled a pochopení rozvodové situace z pohledu rozvádějících se manželů - rodičů nezletilých dětí. Důraz na rodiče jsem zvolila z důvodu, že existuje řada odborných publikací věnujících se vlivu rozvodu rodičů na děti, jakož i mnoho publikací obsahujících návody a rady, jak by měl „správný“ (tzv. konstruktivní) rozvod vypadat, ale nenašla jsem mnoho aktuálních publikací, které by se detailněji věnovaly pocitům a prožívání samotných rodičů, jejich potřebám v rozvodové situaci a možným způsobům, jak jejich potřeby v rozvodové situaci lépe saturovat. Dojde-li k rozvodu, je zpravidla na prvním místě vyzdvihován zájem dětí a jejich ochrana před neblahými dopady rozvodu na jejich psychický vývoj a budoucí život. To je nezpochybnitelná skutečnost, se kterou nelze než souhlasit. Na druhou stranu i rodiče jsou „jen lidé“ a ve většině případů i oni jsou rozvodem psychicky ranění a strádají. Rozvodů, kdy oba manželé v obdobný časový okamžik dojdou k závěru, že nejlepším řešením jejich situace je rozvod a činí další kroky ve vzájemném souladu a spolupráci, není mnoho. Četnější jsou případy, kdy se jeden z manželů rozvádět nechce. Oba rozvádějící se rodiče tak zažívají vysokou míru stresu z nejisté budoucnosti, neboť na začátku rozvodu často není zřejmé, jakou cestou se bude rozvodový proces ubírat, jak budou rodiče pečovat o společné nezletilé děti a jakým způsobem bude vypořádán společný majetek. Situaci nepomáhá ani fakt, že rozvod požadující manžel tak převážně činí po předchozí úvaze a měl dostatek času na přemýšlení, je obvykle ve srovnání s opouštěným manželem lépe připraven a má „plán“. Leč takový plán se může náhle fouknutím druhého z manželů sesypat jako domeček z karet. Kromě nutnosti vypořádat se se ztrátou životního partnera jsou rodiče stresováni ztrátou nebo změnou bydlení, nejistou finanční budoucností a

strachem se snížení životní úrovně, nutnou změnou sociálních rolí, obavami ze ztráty kontaktu s dětmi, s přáteli, prarodiči a dalšími. Učinit rozhodnutí o rozvodu může být úlevné, avšak je to rozhodnutí, které rodiče staví na začátek dlouhého mostu, po kterém je potřeba přejít na druhou stranu. Délku a kvalitu tohoto „rozvodového mostu“ mohou z velké části určit sami rodiče, neboť jejich přístup a chování zásadním způsobem ovlivňují průběh celé rozvodové situace, otázkou však zůstává, zda jsou tak schopni učinit sami v systému rozvodů, jak je u nás v současné době nastaven, a zda je systém dobře nastaven, aby jim účinně pomohl. Získat detailní náhled rozváděcího se rodiče na rozvodovou situaci, včetně zjištění, co pro něj bylo skutečně nejtěžší a nejvíce frustrující, může v konečném důsledku pomoci dalším rodičům podstatným způsobem zvýšit kvalitu a zkrátit délku „rozvodového mostu“ a může přispět k odpovídajícím úpravám stávajícího rozvodového systému u nás. Podchytíme-li a ošetříme-li nejtěžší chvíle a frustrace rodičů, budou mít šanci si uvědomit, že i přes těžkou životní situaci v tom nejsou sami. Jsou to zejména rodiče, kteří mohou svým dětem pomoci projít rozvodovou situací co nejlépe a zachovat jim dobré a respektující vztahy i v době porozvodové. Jelikož český právní řád stanoví pro manžele s nezletilými dětmi povinnou účast soudních orgánů a orgánů sociálně-právní ochrany dětí na rozvodovém procesu, budu se v této práci zabývat i osobními zkušenostmi rodičů s jejich přístupem. Současně bych ráda zachytila zkušenosti rodičů s mechanismy vypořádání se s rozvodovou situací a s formami pomoci v rozvodovém období.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Manželství

Právní definici manželství nalezneme v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který definuje manželství takto:

„Manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.“

Nejsem si jistá, kolik snoubenců si před uzavřením manželství vezme k ruce občanský zákoník a seznámí se s výše uvedenou definicí manželství, jakož i dalšími paragrafy upravujícími obsah manželského svazku včetně podmínek jeho ukončení. Myslím, že se jedná o zanedbatelný počet. Asi je to dobře, neboť i přes poslední novelizaci, která do definice manželství doplnila „vzájemnou podporu a pomoc“, se jedná o definici krajně neosobní, přísnou a citově chladnou. Leč takové je právo a až lidský prvek dává právní definici manželství lidskost v tom ohledu, že manželství je vztahem dvou lidí – muže a ženy – kteří vstupují do manželství, jelikož se milují, chtějí spolu sdílet vše dobré i zlé, chtějí spolu zestárnout a svou lásku a vztah deklarovat světu a z této lásky zplodit společné potomky. Jsou to však titíž lidé, kteří mnohdy na konci manželství na manželský slib a lidskost zapomínají, a právě v těchto případech na scénu vstupuje neosobní a chladné právo.

Více se institutem manželství nebudu zabývat, neboť hlavním tématem této práce není manželství jako takové, nýbrž manželství ve fázi rozvodové. Ačkoli se nejedná o fázi obligatorní - ne všechna manželství se v této fázi ocitnou – jedná se o fázi manželství poměrně četnou. Podle předběžných údajů Českého statistického úřadu bylo v roce 2023 rozvedeno celkem 19,5 tisíce manželství, což vzhledem k počtu uzavřených manželství za rok 2023 ve výši 48,3 tisíce představuje podíl manželství končících rozvodem ve výši 37% (ČSÚ – Pohyb obyvatelstva – rok 2023).

Za jednoduchý, ale velice výstižný považuji následující popis manželství a následků rozvodu:

Vzal dva papíry. Ukazoval, že jsou volné, zčásti popsané, ale na sobě nezávislé. Poté je přiložil k sobě a postupně mezi ně nanášel lepidlo. Pak oba papíry přiložil k sobě a

slepi je. ... Následně nechal lepidlo uschnout. Po chvíli požádal muže v přední řadě, aby mu pomohl ty dva papíry od sebe odlepit. Muž od sebe začal dost energicky papíry odtrhávat, ale když zjistil, že tímto krokem oba papíry poškozuje, zjemnil a snažil se to dělat o něco opatrněji. I tak byly oba papíry odtržením poznamenané. Jednou zůstaly obě vrstvy papíru na jedné straně, jindy na druhé. Prostě je nešlo bez poškození oddělit. (Mikulková, 2021, s. 40)

Vezmeme-li v úvahu, že v roce 2022 bylo v České republice rozvedeno 19,8 tisíc manželství (ČSÚ – Vývoj obyvatelstva České republiky, Rozvodovost) a v roce 2023 bylo v České republice podle předběžných údajů rozvedeno 19,5 tisíc manželství (ČSÚ – Pohyb obyvatelstva – rok 2023), jedná se o značné číslo „poškozených“.

Manželství nerozdělíme (neukončíme) bez poškození jeho účastníků, můžeme se ale snažit zamyslet se nad dlouhodobými následky a změnit nebo zjemnit přístup (jako to udělal pán výše, když zjistil, jak moc svým rázným způsobem papíry poškozuje) tak, abychom co nejvíce eliminovali vznik poškození již při samotném procesu trhání. Slovem „můžeme“ jsou myšleni nejen rozvádějící se rodiče, ale i členové společnosti jako soudci, pracovníci oboru sociálně-právní ochrany dětí, advokáti, psychologové, psychiatři, mediátoři, soudní znalci, pedagogové a další. Můžeme tak učinit mimo jiné bližším poznáním a pochopením situace samotných rozvádějících se rodičů, jejich potřeb v rozvodovém období a jejich zpětné vazby na přístup subjektů, které v průběhu rozvodové situace nutně musí potkat. V získané poznatky využít k reflexi v přístupu k rozvádějícím se rodičům a rozvodovým systémům samotným.

2. Krize manželství

Neexistuje žádný vzorec nebo recept na funkční manželství. Každé manželství je individuální. Na každém manželském nebi se tu a tam objeví mráček či mrak se vším, co mraky přináší.

Žádné manželství není zavařovací sklenice, do které na počátku vměstnáme veškeré štěstí, víru, důvěru, lásku, intimitu, vášeň a splněná očekávání a pevně uzavřeme v domnění, že se obsah zavařovací sklenice nikdy nezmění a my budeme až do konce našich životů po malých soustech obsah vychutnávat.

Manželství je živý organismus, který se vyvíjí a reaguje na vnitřní i vnější podněty a

mění se v proudu času. Některé změny jsou pro jeho účastníky viditelné a dobře definované, jiné se vplíží nepozorovaně a leckdy pro ně nelze nalézt jasné pojmenování ani vysvětlení. Vývojová psychologie rozlišuje v souvislosti s vývojem člověka od jeho početí do jeho smrti změny evoluční a změny involuční. Obdobné změny lze analogicky nalézt i v manželství.

2.1. Vývojové krize manželství

Odborníci se shodují, že v každém manželství lze nalézt určitá stadia vývoje, zákonitosti a též krize.

Kimplová (2023) navazuje na Kratochvíla (2000), když popisuje **dvě typické vývojové krize manželství:**

První vývojová krize (zhruba mezi 2. – 7. rokem manželství) - lze ji definovat jako krizi po „sejmutí růžových brýlí“. Na začátku vztahu jsme zamilovaní a přehlízíme nebo nepovažujeme za důležité mnohé vlastnosti, způsoby a chování svého protějšku. Po počáteční blažené fázi přichází fáze rozčarování, kdy se manželský život dostává do rutinních kolejí, přidávají se starosti o zajištění bydlení, ekonomické zabezpečení chodu rodiny, na svět přicházejí potomci, manželé na sebe nemají tolik času jako dříve, ubývá prostoru pro sdílení, komunikaci a intimitu mezi manželi, život se stává stereotypnějším a méně bezstarostným. Někteří přijímají uvedené změny za běžné, očekávané a samozřejmé (tak to v manželství přece chodí) a dobře se na ně adaptují. Jiní pád do „reality běžného života“ nesou hůře a v krajních případech se nejsou schopni změnám přizpůsobit. Zejména ve druhém případě je zcela na místě vhodná i odborná podpora a pomoc.

Druhá vývojová krize (okolo 17. – 25. roku manželství) – v porovnání s první vývojovou krizí se zpravidla nejedná o krizi tak hlubokou, na druhou stranu může trvat déle, a to i několik let. Stručně lze druhou vývojovou krizi definovat pocity typu „ujíždí nám vlak“, „nic jsem si dosud neužil/a“, „promeškal/a jsem kariéru“, „nemám smysl života“, „kdybych byl/a býval/a“ atd. V této fázi manželství se projevuje stárnutí manželů a nejčastěji se ruku v ruce vyskytují fenomény krize středního věku nebo syndromu prázdného hnízda. Je to období hledání nového společného zájmu nebo směru manželství a v této fázi je vhodné se zaměřit na společné aktivity manželů.

Krizových okamžiků v manželství je samozřejmě o mnoho více, mají různé vnější či vnitřní příčiny, různou intenzitu a mohou se vyskytovat i mimo výše uvedené dvě hlavní krize. Z nejčastějších krizí lze vyjmenovat nenaplnění očekávání jednoho nebo obou manželů, odlišnost povah a osobností manželů, finanční zajištění rodiny, výchova dětí, nevěra, názorové neshody apod. Rozpad manželství a následný rozvod jako vyústění manželské krize je zejména v prvních fázích rozvodového procesu hojně považován za negativní událost, na které nelze shledat nic pozitivního. Leč s postupujícím časem (u někoho dříve, u někoho později) mnohdy dojde k přerámování situace a rozvod již nepůsobí tolik negativně jako v minulosti a v nemálo případech se dokonce přetaví ve změny pozitivní.

3. Rozvod manželství

Pohled společnosti na rozvod se v dějinách vyvíjel od odmítavých postojů až k současnému přístupu, který rozvod již nepovažuje za něco odsouzení hodného, naopak přistupuje k rozvodu jako k běžné součásti manželského života. V řadě případů je ukončení manželství doporučováno jako nejlepší možné řešení nastalé rodinné situace. Avšak ani akceptující přístup společnosti nemůže změnit fakt, že se jedná o jedno z nejbolestivějších témat v životě člověka.

„Je to období naplněné stresem Je to období, jehož důsledky mohou ovlivňovat účastníky rozvodu po celý další život.“ (Matějček & Dytrych, 2002, str. 39)

Cesta ke konečnému rozhodnutí „rozvést se“ není jednoduchá a většinou ani krátká, zvláště za situace, kdy jsou v manželství nezletilé děti. Uzavřít manželství lze za pouhých několik málo minut. Tak krátce zatím žádný rozvod manželství s nezletilými dětmi v naší zemi neproběhl.

Rozvod manželství v sobě obsahuje vícero významů pojmu „proces“. Prvním významem je proces jako běh času – v současné době trvá v České republice rozvod manželství s nezletilými dětmi v řádu měsíců až let. Druhým významem je proces ve smyslu právního procesu – občanský zákoník stanoví nutné předpoklady, které musí být splněny, aby bylo možné manželství s nezletilými dětmi rozvést. Třetím významem je proces ve smyslu vnitřního individuálního postupu vyrovnávání se s rozvodovou situací, který prochází všemi ostatními procesy rozvodu.

3.1. Stádia rozvodové situace

Shodně jako v manželství lze i v rozvodových situacích nalézt určité opakující se zákonitosti a vývojová stádia.

3.1.1. Stádia rozpadu rodiny podle Matějčka s Dytrychem

Matějček & Dytrych (2002, 1994) hovoří o **třech stádiích rozpadu rodiny**:

Manželský (rodinný) nesoulad – jedná se o většinou méně, ale i více zásadní rozpory, při kterých manželům chybí schopnost nalézt vhodný kompromis a rozpory řešit. Manželský nesoulad je poměrně běžný, ale i tak může přerůst v manželský rozvrat.

Manželský (rodinný) rozvrat – je zásadnější forma nesouladu, která se již vyznačuje snížením fungování v základních rodinných funkcích (emoční, ekonomické, výchovné). Rozvrat může mít různou dobu trvání od krátkodobého (akutní rozvrat) po dlouhodobý. Může být reverzibilní, ale v určité fázi může přerůst do rozvodu.

Rozvod – představuje krajní řešení manželského rozvratu a z právního hlediska se jedná o definitivní ukončení manželského soužití.

Oba autoři považují rodinný nesoulad a rozvrat za soukromé rodinné záležitosti, kdežto rozvod jako veřejnou rodinnou záležitost, a kromě výše uvedeného dělení na manželský nesoulad, manželský rozvrat a rozvod dělí ještě samotný rozvod na dvě kategorie – rozvod **nedeklarovaný** a **rozvod deklarováný**.

Za **deklarováný rozvod** považují případ, kdy je podán návrh na rozvod a proběhne rozvodové řízení za účasti třetích osob (soud, advokáti, kolizní opatrovníci, znalci apod.).

Za **nedeklarovaný rozvod** pak považují takovou rodinnou situaci, kdy rodina sice žije v rozvratu s výrazným narušením rodinných funkcí, ale o rozvod z nejrůznějších důvodů nepožádají (Matějček & Dytrych, 2002).

3.1.2. Manželské neshody podle Plzáka

Obdobně se ke stádiím rozpadu manželství vyjadřuje Plzák (1999), který rozlišuje

manželské neshody na:

Vibrace – odpovídají malým výkyvům, jsou běžné a nutné a není potřeba jim věnovat zvláštní pozornost (v terminologii Matějčka s Dytrychem by se jednalo o manželský nesoulad).

Fluktuace – neshody překračují limit malých výkyvů (vibrací), ale stále ještě jsou běžné a v manželství nezbytné. Podle Plzáka je potřeba, aby manželé neshodu správně pochopili, neboť při správném pochopení nemusí neshoda vést k hádce a rozvratu. Klíčem ke správnému pochopení neshody a jejímu konstruktivnímu řešení je podle Plzáka vzájemná empatie manželů. Dobře zvládnuté neshody posilují vzájemný vztah, zatímco nezvládnuté neshody ústí v hádky a v manželství začíná hrozit chaos (v terminologii Matějčka s Dytrychem by se jednalo o manželský rozvrat).

Rozvrat – představuje totální chaos, kterému je již potřeba věnovat velkou pozornost, neboť chaos narušuje fungování celého manželského systému. Na chaosu je zapotřebí pracovat a vymanit se z něj. Zde se Plzákovu dělení liší od pojetí Matějčka s Dytrychem, neboť u nich představuje třetí stádium již konečný a definitivní rozvod, kdežto Plzákův totální chaos nutně nemusí znamenat rozvod. Po odeznění chaosu se může obnovit stabilita. V opačném případě dochází k zániku manželství.

3.1.3. Stádia rozvodu podle Kratochvíla

Jiný pohled na rozvodovou situaci nabízí Kratochvíl (2000), který vychází z bohaté poradenské a terapeutické praxe a rozlišuje **tři jednotlivé fáze rozvodu** podle zaměření a cílů poradenství a terapie v té které fázi rozvodu:

Předrozvodové období – rozvod jako pojem visí ve vzduchu a terapie se zaměřuje na dosažení promyšleného a odpovědného rozhodnutí, zda manželství ukončit rozvodem nebo zda v manželství setrávat. Toto období charakterizuje Kratochvíl (2000) jako reverzibilní, neboť učiněná rozhodnutí nebo kroky je ještě možné zvrátit.

Rozvodové období – je obdobím definitivního rozhodnutí ukončit manželství rozvodem. Cílem terapie v rozvodovém období by měla být pomoc rozvádějícím se manželům projít rozvodovým procesem ve vzájemné kooperaci, s udržení emocí a s maximálním respektem ke všem stranám, zejména pak dětem.

Porozvodové období – je charakterizováno snahou o dosažení a udržení stability a samostatného fungování rozvedených manželů a pokračování kooperativního a respektujícího vztahu.

Kratochvíl přidává fázi porozvodového období, čímž jeho dělení přesahuje samotný rozvod manželství, u kterého naopak končí s členěním na jednotlivá stádia Plzák i Matějček s Dytrychem. Oba předchozí modely rozvodové situace též více nahlíží na to, co se děje v té které fázi mezi manželi samotnými než na zaměření poradenství a terapie.

3.1.4. Stádia rozvodu podle Gjuričové a Kubičky

Gjuričová a Kubička (2009) přistupují k dělení rozvodové situace nikoli z pohledu běhu času, nýbrž s ohledem na fakt, jak dávají manželé rozvodovou situaci najevo – zda se jedná o věc soukromou nebo veřejně deklarovanou. Rozvodový proces má podle nich následující dvě fáze:

Soukromé loučení s manželstvím – jedná se o různě dlouhé období, kdy se otázky rozvodu řeší v soukromí mezi manželi a které předchází veřejně deklarovanému rozhodnutí o rozvodu.

Veřejné loučení s manželstvím – soukromé rozhodování je u konce a na řadu přichází veřejně deklarované rozhodnutí završené podáním návrhu na rozvod.

Oproti předchozím autorům se jedná o členění samotného rozvodového procesu – rozhodnutí o rozvodu bylo jedním nebo oběma manželi učiněno. Předchozí modely členění rozvodové situace obsahovaly i reverzibilní stavy, které bylo možné zvrátit v pokračující manželství, kdežto zde i s ohledem na označení fází pojmem „loučení s manželstvím“ se vychází z předpokladu, že rozhodnutí o rozvodu bylo učiněno a je nevratné a je jen otázkou času, kdy se ze soukromého loučení stane veřejné loučení. Ačkoli se na první pohled může zdát, že se jedná o společné fáze manželů, obvykle tomu tak není a zpravidla jeden z manželů je mnohdy o jednu nebo o obě fáze napřed. Je však zřejmé, že výše uvedená období se nepřekrývají a veřejné loučení vždy následuje po soukromém loučení – jde o dvě bezprostředně navazující fáze.

Gjuričová s Kubičkou předkládají i další členění rozvodové situace s odkazem na soukromou a veřejnou sféru, avšak nejedná se o fáze na sebe navazující jako tomu

bylo v případě jejich dělení na soukromé a veřejné loučení se s manželstvím. Následující fáze rozvodového procesu – **legální rozvod** a **psychologický rozvod** – mohou probíhat (a často probíhají) současně:

Legální (právní) rozvod – končí manželství jako právní institut, ale intenzivní vztahy manželů nekončí. Legální rozvod má více veřejnoprávní charakter a jeho průběh je upraven příslušnými zákony a vyhláškami.

Psychologický rozvod – bývá časově delší než rozvod právní a obvykle neprobíhá u obou manželů stejným tempem. Jedná se soukromou záležitostí každého z manželů. Blíže bude o psychologickém nebo též emocionálním rozvodu pojednáno dále v této práci.

3.1.5. Stádia rozvodové situace podle konceptu stádií vyrovnání se s traumatem

Analogicky je možné přistoupit k **rozfázování rozvodové situace podle stádií vyrovnání se s traumatem**, neboť nezřídka se rozvod srovnává s úmrtím partnera a řada odborníků (Matoušek, 2015) se domnívá, že určitým způsobem představuje rozvod ještě náročnější situaci než úmrtí partnera, neboť partner po rozvodu nezmizí, a mají-li spolu bývalí manželé děti, pravidelnému kontaktu mezi bývalými manželi se nelze vyhnout.

Matoušek (2015) uvádí, že jen zřídka nastane stav, kdy si rozvod přeje oba partneři zároveň a stejně intenzivně. Rozum napovídá, že rozvodem více traumatizovaným bude partner, který je opouštěný nebo si alespoň nepřeje rozvod v tak intenzivní míře jako druhý z partnerů, tudíž níže popsané fáze se budou více dotýkat opouštěného partnera. Není to však pravidlem a spíše je obvyklé, že obdobnými (ne-li shodnými) fázemi prochází i opouštějící partner s tím rozdílem, že oproti opouštěnému je opouštějící o jednu nebo více fází napřed.

Dále hovoří o následujících fázích vyrovnávání se s rozvodem:

Fáze popření – opouštěný partner rozhodnutí druhého partnera o rozvodu odmítá uvěřit, vůbec si ho nepřipouští a jedná „jako by se nic nestalo“ - plánuje do budoucna a počítá s účastí partnera.

Fáze smutku – rozvod je definitivní a nezvratný, neexistuje žádná možná záchrana

vztahu a nastupuje lítost a smutek, často i sebeobviňování a deprese.

Fáze zloby – jeden nebo oba partneři se vůči sobě zatvrdí. V této fázi dochází k nejtěžším konfliktům a bojům (o děti, o majetek, o cokoli).

Fáze druhé puberty (druhé mízy) – jedinec může pocítit euforickou radost z nově dosažené volnosti a z faktu, že se nemusí přizpůsobovat druhému partnerovi. Začíná vést „nový“ život, ale na pozadí této fáze často stojí snaha dokázat druhému partnerovi, jak to skvěle zvládl a jak to jde i bez něj.

Fáze vyrovnání se – fáze, ve které při myšlenkách na druhého partnera již nevládne myslí velký smutek nebo naopak nezvladatelná zloba, nenávist a touha po pomstě. Jedná se o fázi racionálního uvažování o perspektivách budoucího života. Teprve v této fázi je podle Matouška možná opravdová spolupráce a „nová úroveň“ vztahů mezi bývalými partnery – úroveň kooperační a respektující.

Matouškovy fáze v podstatě kopírují průběh emocionálního rozvodu, jak je o něm pojednáno dále v této práci (2005).

3.1.6. Právní rozvod

Manželství může zaniknout jen z důvodů stanovených zákonem. Občanský zákoník stanoví, že:

„Manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení.“

O rozvodu manželství rozhoduje na návrh jednoho z manželů nebo obou manželů soud. Naplnění zákonné podmínky „objektivní existence rozvratu“ má soud povinnost zjišťovat, jakož i pátrat po příčinách takového rozvratu. Způsob, kterým probíhá zjišťování příčin rozvratu manželství, si mnohdy rozvádějící se manželé nedovedou představit do doby, dokud se neocitnou v soudní síni tváří v tvář nejintimnějším detailům z jejich soukromého života. Jakmile se jednou rozjede vlak veřejného nařčení, osočování, vytýkání a obviňování, je nesmírně těžké udržet emoce „na uzdě“ a rozjetý vlak zastavit a přesměrovat ho výhybkou na kolej vzájemné spolupráce a respektu. Účasti u soudu se nelze vyhnout, neboť k projednání rozvodu soud vždy nařídí jednání a vyslechne oba manžele. Nejsou ojedinělé kauzy, ve kterých jsou za

účelem prokázání existence rozvratu manželství předvolání s slyšení svědci z řad přátel, sousedů, prarodičů a dalších osob.

Co mohou oba manželé pro zmírnění průběhu a následků rozvodu udělat, je odložit stranou rozjitřené emoce a raněná ega a zachovat si důstojnost tím, že se na rozvodu, jakož i na dalších souvisejících otázkách, předem dohodnou a veškerá soudní řízení budou zahajovat s podepsanou písemnou dohodou v ruce. I tak se ale musí osobně dostavit k soudu za účelem jejich účastnického výslechu.

Podle míry schopností obou manželů dohodnout se na péči o nezletilé děti a výživném pro ně, na rozvodu samotném a na způsobu vypořádání společného majetku, závazků a bydlení rozlišuje český právní řád mezi **rozvodem sporným (tj. rozvodem se zjišťováním příčin rozvratu manželství)** a **rozvodem nesporným (tj. rozvodem bez zjišťování příčin rozvratu manželství)**.

Pro základní vysvětlení rozdílů v obou formách rozvodu se hodí paralela s lodí a kormidelníkem. V případě sporného rozvodu je kormidelníkem soud, který určuje směr plavby a má v rozhodování poslední slovo. V případě nesporného rozvodu jsou kormidelníky lodi oba rodiče, kteří vzájemnou dohodou určují směr plutí a soud ve většině případů jejich rozhodnutí respektuje a „plaví se“ na jejich lodi jejich směrem.

Pro oba případy rozvodu stanoví občanský zákoník přesná pravidla, která je potřeba bez dalšího splnit.

Nemají-li manželé nezletilé děti, stává se pro ně rozvod jednodušším. Vyřeší „jen“ rozvod manželství a vypořádání majetkových vztahů. Nemusí spolu komunikovat. Mohou se rozvést a již se nikdy nevidět a nic spolu neřešit.

Naopak pro manžele s nezletilými dětmi rozvodem jejich vztah nekončí. Naopak začíná nová, leč neméně náročná etapa jejich vzájemného „soužití“. I mnoho let po rozvodu musí na dennodenní bázi řešit záležitosti jejich společných dětí a opakovaně spolu komunikovat. Z důvodu zaměření této bakalářské práce na rozvod manželství rodičů s nezletilými dětmi se budu dále věnovat jen podmínkám a náležitostem rozvodu manželství s nezletilými dětmi.

3.1.7. Nesporný rozvod

Chtějí-li se rozvést manželé, kteří jsou schopni se dohodnout na záležitostech svých nezletilých dětí, majetku a rozvodu samotného, soud jejich manželství na návrh rozvede za splnění všech následujících podmínek:

- jedná se o manželství, které ke dni podání návrhu na rozvod trvalo alespoň jeden rok,
- manželé spolu déle než šest měsíců „nefungují“ jako manželé a
- oba manželé souhlasí s rozvodem a jsou schopni se dohodnout na úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu a na úpravě svých majetkových poměrů, bydlení a případného výživného pro dobu po rozvodu.

Manželé se sice soudnímu řízení nevyhnou, nicméně každé soudní řízení zahajují s dohodou v ruce a úkolem soudu je dohodu přezkoumat a schválit ji, pokud neodporuje zákonu a zájmům nezletilých dětí. Rozvodový proces je v případě vzájemné dohody a spolupráce manželů méně konfliktní a trvá kratší dobu.

3.1.8. Sporný rozvod

Sporný rozvod nastupuje v situaci, kdy manželé z různých důvodů nedospěli k dohodě. Může se jednat o případ, kdy jeden z manželů odmítá rozvod, nebo se oba chtějí rozvést, ale nejsou schopni se dohodnout na úpravě poměrů k nezletilým dětem, nebo se nejsou schopni dohodnout, jakým způsobem vypořádat společný majetek. Občanský zákoník stanoví, že manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení. Zádrhel v tomto případě je, že soud je povinen zjišťovat naplnění této podmínky a zjišťuje příčiny rozvratu manželství, což je velice složitou a časově náročnou záležitostí, která je navíc komplikována faktem, že manželé jsou v těchto případech ve vzájemném konfliktu a předkládají soudu zcela protichůdná tvrzení a důkazy.

Stručně řečeno sporný rozvod pro manžele znamená, že vložili rozhodování o nich samotných, jakož i o jejich dětech a majetku do rukou zcela cizích osob – soudců, kolizních opatrovníků, advokátů, soudních znalců, psychologů, psychiatrů, mediátorů a jiných osob.

3.1.9. Opatrovnické řízení

Mají-li manželé nezletilé děti, předchází soudnímu řízení o rozvod manželství ještě tzv. opatrovnické řízení. Jedná se o samostatné soudní řízení, jehož účelem je:

- v případě nesporného rozvodu přezkoumání dohody o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu a její schválení soudem,
- v případě sporného rozvodu vlastní rozhodnutí soudu o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu způsobem, který se bude jevit soudu jako souladný s „nejlepším zájmem dětí“.

Bez soudem schválené dohody o úpravě poměrů k nezletilým dětem nebo konstitutivního rozhodnutí soudu o úpravě poměrů k nezletilým dětem nelze manželství rozvést. Rozdíl mezi oběma formami rozvodu spočívá v délce trvání, obsahu a celkové atmosféře v řízení.

V řízení o úpravě poměrů k nezletilému dítěti pro dobu do rozvodu a po rozvodu nemohou být rodiče dítěte nebo některý z nich. V každém opatrovnickém řízení je nezletilému dítěti za účelem ochrany jeho práv a zájmů soudem ustanoven tzv. kolizní opatrovník. Kolizním opatrovníkem je nejčastěji jmenována tzv. „sociálka“ – neboli orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Při ustanovování kolizního opatrovníka nehraje roli, zda jde o rozvod sporný či nesporný. Kolizní opatrovník je ustanovován v každém případě. Mnoho rodičů a zejména rodičů s dohodnutým rozvodem tato skutečnost nepříjemně zaskočí a považují „kolizního opatrovníka“ nikoli za ochránce nejlepšího zájmu a práv dítěte, nýbrž za vetřelce a za zpochybnění jejich rodičovských schopností. Určitým uklidněním pro znepokojené rodiče, kteří zvolili cestu dohodnutého rozvodu, je ujištění, že i přes kolizního opatrovníka zvolili pro sebe i své dítě menší zlo. V případě nesporného (dohodnutého) rozvodu rodičů se kolizní opatrovník seznámí s dohodou rodičů o úpravě poměrů k nezletilému dítěti, setká s každým z rodičů a neshledá-li pochybnosti, nepřichází ani na návštěvu k rodičům domů a není potřeba zatěžovat dítě osobní návštěvou. Naopak sporný rozvod vede k vyšší aktivizaci soudu i kolizního opatrovníka a vedle zvýšené zátěže rodičů zatěžuje návštěvami a „výslechy“ i nezletilé dítě a přičtou-li se přetrvávající vzájemné antipatie a konflikty mezi rodiči, zvýší se dosud i tak vysoké emoční zatížení rodičů i dětí na maximum.

Aby nedocházelo k nežádoucímu narušení vztahů mezi rodiči a dětmi, je zapotřebí, aby opatrovnické řízení proběhlo v co možná nejkratší lhůtě, která dle zákona činí šest měsíců od zahájení řízení neboli od podání návrhu na úpravu poměrů k nezletilému dítěti soudu. Běh času je pro dítě a udržení jeho vztahu k blízkým osobám zásadní a je v zájmu všech, aby opatrovnická řízení probíhala bez zbytečných průtahů a v co možná nejkratších lhůtách.

V praxi je zákonem stanovená lhůta obvykle bez problémů dodržována v případě dohodnutého (nesporného) rozvodu. V případě sporných rozvodů bývá lhůta naopak pravidelně porušována protahováním soudního řízení ze strany jednoho nebo obou rodičů, podáváním nespočtu nových návrhů a žádostí, vznášením požadavků na jmenování znalce za účelem zjištění rodičovských kompetencí jednoho nebo obou rodičů, případně na zjištění psychického stavu dítěte apod. Čím nabývá konflikt mezi rodiči vyšší intenzity, tím trvá celé řízení déle a zvyšují se devastující dopady na všechny zúčastněné.

3.2. Emocionální rozvod

Matějček a Dytrich (2002) dochází k závěru, že se jen výjimečně může stát, že by v rozvodové situaci alespoň jeden z manželů citově či jinak nestrádal. Spíše strádají oba manželé – každý svým individuálním způsobem a po různě dlouhou dobu.

Emocionální rozvod si lze představit jako vnitřní proces odpoutání se od druhého manžela. Zpravidla začíná dříve než fáze právního rozvodu. Jedná se o vysoce individuální proces, který se prolíná skrze celou rozvodovou situaci a jeho vyústění běžně spadá do doby porozvodové. Tento vnitřní individuální psychický proces je zcela nezávislý na procesu právního rozvodu a představuje pro člověka konečné vyrovnání se s rozvodem a všemi jeho důsledky (Mikulková, 2021). Zahrnuje přesun z minulosti do přítomnosti, plánování budoucnosti a realizaci plánů.

Velice individuální je i doba, po kterou emocionální rozvod probíhá. Jsou tací, kteří procesem emočního vyrovnání se s rozvodem úspěšně prošli ještě před podáním návrhu na právní rozvod, ale pravděpodobněji se jedná o proces končící až několik měsíců či let po faktickém rozvodu. Výjimkou nejsou ani jedinci, kteří do závěrečné fáze emocionálního rozvodu nedojdou a kýženého klidu nedosáhnou nikdy.

Emocionální rozvod nebo též „psychorozvod“ či „psychický rozvod“ má své fáze, které v podstatě kopírují fáze vyrovnávání se se ztrátou (traumatem). V jeho průběhu se objevuje popření, smutek/zoufalství, zloba, druhá puberta/druhá míza a vyrovnání se.

Na konci úspěšně završeného emocionálního rozvodu by měl být jedinec orientován na přítomnost a do budoucnosti, měly by vymizet pocity zloby, zášti a touha po pomstě, otázky viny přestávají být důležité a nastupuje nová úroveň vztahů mezi bývalými manželi.

4. Porozvodové uspořádání

Období po rozvodu lze definovat jako období po pravomocném ukončení rozvodového řízení neboli období poté, co soud vydá pravomocné rozhodnutí o rozvodu manželství.

V případě nesporného rozvodu jsou již vyřešeny i majetkové vztahy. V případě sporného rozvodu mohou otázky majetkového vypořádání ještě zůstat nevyřešené. Občanský zákoník stanoví rozvedeným manželům lhůtu tří let ode dne právní moci rozsudku o rozvodu, aby v této lhůtě uzavřeli dohodu o vypořádání majetku, nebo aby podali k soudu žalobu na vypořádání společného majetku. Nedojde-li ani k jedné z možností, nastupuje zákonná domněnka vypořádání a dosud nevypořádaný majetek se automaticky vypořádá zákonem stanoveným způsobem posledním dnem marně uplynulé tříleté lhůty.

Rozhodnutí o rozvod manželství nutně neznamená konec konfliktů. Vyšší pravděpodobnost pokračování konfliktů lze předpokládat u manželů, kteří prošli sporným rozvodem.

Nesporný rozvod vychází jako „lepší“ varianta, nicméně ani zde nemají rozvedení manželé vyhráno. Porozvodové období s sebou přináší navykání na zcela jiný způsob života, ve kterém neplatí konstatování typu: „A máte to za sebou, teď budete mít konečně klid.“ nebo že „Rozvod přinese vyřešení všech problémů.“ Novák a kol. (2015) tyto mýty vyvrací jednoduchým konstatováním, že jde-li o rozvod rodičů, problémy se obvykle nesčítají, ale násobí. Matějček a Dytrych (2002) též upozorňují na skutečnost, že ne vždy přinese rozvod a období po rozvodu očekávané pozitivní změny, naopak mnohdy dochází k další frustraci, stresu a konfliktům i v době po rozvodu. Ve velké většině manželství pokračuje atmosféra plná napětí a stresu, která se projevuje

v nekonečně zahajovaných a opakovaných soudních řízeních o určení styku s dítětem a o výživné.

Porozvodové období s sebou rovněž přináší nové situace a problémy – např. jak zvládnout zaměstnání a péči o dítě, starosti o ekonomickou soběstačnost, snížení ekonomické úrovně, obavy ze závislosti na výživném, možné problémy dětí reagujících na rozvod rodičů, možné zhoršené vztahy s prarodiči z „druhé strany“, úbytek přátel, konflikty v přístupu k výchově dětí, mnohdy zcela odlišný životní standard a styl každého z rodičů a z toho vyplývající konflikty a nespočet dalších problémových faktorů.

Na rodinné jeviště vstupují nové osoby ve formě nového partnera jednoho nebo obou rodičů, potomci nových partnerů, jakož i nově uzavřená manželství a společné děti z nově uzavřených svazků. Vše za situace, kdy původní členové rodiny na rodinném jevišti stále ještě účinkují a účinkovat budou i nadále. Je to období adaptace na novou situaci a nové role, které rozvod přinesl. Současně tato adaptace nikdy nekončí, protože porozvodová etapa se neustále vyvíjí a mění. I tím je dána náročnost této fáze. Bývalí manželé, děti a zbytek rodiny se složitě přizpůsobí nové situaci, chvíli vše funguje a náhle dojde ke změně (ať již z vnitřních nebo vnějších příčin) a celý systém se slovy Plzáka ocitne v chaosu a přestává fungovat a je zapotřebí jej znovu přenastavit.

Pavlát (2013) dochází k závěru, že porozvodová adaptace je u velké části rozvedených mužů a žen pomalá a obtížná. Matějček a Dytrych (1994) uvádějí, že porozvodovou adaptaci ovlivňují:

- a) faktory intrafamiliární (manželství, počet dětí, věk dětí apod.)
- b) faktory extrafamiliární (míra podpory širší rodiny, podpory přátel, pracovní vztahy apod.)
- c) faktory individuální (typ osobnosti rozvedených manželů, úroveň jejich psychického i fyzického zdraví, tolerance vůči psychické zátěži, schopnost adaptace, schopnost sebekritiky apod.)

Porozvodové období lze podle Matějčka s Dytrychem (1994) rozdělit na následující dvě podfáze:

Fáze vyrovnávání se se zánikem manželství, která může být doprovázena pocity lítosti, zklamání, zrady, nenávisti, ale i vlastní viny.

A následující **fáze konstruuje novou perspektivní budoucnost a nalézající novou identitu**.

Výše uvedené rozdělení kopíruje průběh emocionálního rozvodu.

5. Psychologická a právní podpora rodičů

“V záplavě emocí a sociálních a majetkových problémů, které provázejí rozvody a rozchody, je obtížné myslet na léta dopředu. V rozvodové situaci se rodičům nabízí mnoho strategií chování, které se jeví jako výhodné, často se však ukazuje, že byly výhodné jen krátkodobě a po letech přinášejí problémy.” (Uholyeva & Hoskovcová, 2014, s. 52)

Aby rodiče úspěšně prošli procesem rozvodu, je na místě jejich podpora v rovině psychologické a právní.

Podpora v rovině psychologické je důležitá mimo jiné z hlediska zachování duševního zdraví rodičů, schopnosti správné komunikace, pomoci při zvládnání negativních emocí s rozvodem spojených, vyrovnávání se se ztrátou způsobenou rozpadem manželství a v neposlední řadě i schopnosti rodičů oddělit jejich vlastní rozvodový konflikt od faktu, že i nadále jsou rodiče nezletilých dětí, které je zejména v době rozvodu velice potřebují a budou je (nejlépe oba) potřebovat ještě mnoho let v budoucnosti. Často se totiž lidé chovají ve vypjatých situacích jinak než obvykle a často i zcela jinak, než by si sami někdy dokázali představit. Člověk může sdílet rozvodovou situaci někoho jiného, být při tom dobrou oporou a rozumným rádcem, může si tisíckrát říkat, jak by se sám v dané situaci zachoval či nikdy nezachoval, ale v případě svého vlastního rozvodu se velice snadno může naplnit pořekadlo o tom, že „zoufalí lidé dělají zoufalé věci“.

Podpora v rovině právní je důležitá pro zajištění informovanosti rodičů o procesu a průběhu opatrovnického řízení, typech péče o nezletilé dítě, výhodách a nevýhodách toho kterého typu péče, zákonných pravidlech a náležitostech vypořádání společného majetku a bydlení a dalších právních institutech s rozvodem souvisejících. Nevědomost a neinformovanost bývá častým zdrojem nedorozumění a konfliktů.

Zdrojem konfliktů mezi rodiči bývá i náročná právní terminologie, která se v rozvodovém řízení běžně používá. Bez odpovídajícího odborného vysvětlení významu mohou rodiče zmást či vyděsit pojmy typu žalobce, žalovaný, výlučná péče jednoho z rodičů, střídavá péče, právo styku, kolizní opatrovník a další.

Komplexní formu podpory a pomoci rodičů, která zahrnuje psychologickou i právní pomoc, jakož i aktivní a efektivní spolupráci dalších zúčastněných orgánů, lze nalézt v přístupu tzv. Cochemské praxe.

6. Cochemská praxe

Jednou z forem komplexní a účinné podpory rodičů v rozvodu je přístup všech zúčastněných orgánů v rámci tzv. Cochemské praxe. Jedná se o interdisciplinární spolupráci, která zahrnuje psychologickou, sociální a právní pomoc rodičům nezletilých dětí v průběhu celého rozvodového procesu (Nováková & Poláková, Metodika edukce rodičů v rozvodové situaci).

Cochemský model je původně německý model, který vychází ze zásady, že stát by měl do rodiny a jejích vztahů zasahovat co nejméně, protože jsou to primárně oba rodiče, kteří nejlépe znají své děti a jejich potřeby a jsou odpovědní za budoucí život dětí. Cílem Cochemské praxe je úzce provázaná a navazující spolupráce všech zúčastněných subjektů, kterými jsou mimo jiné kolizní opatrovníci, advokáti, soudci, soudní znalci, mediátoři, psychologové, psychiatři a další, vedená snahou dovést rodiče k odpovědnosti a k dohodě. Je to přístup založený na úzké spolupráci všech zapojených profesí na bázi spíše neformální přátelské komunikace než na základě oficiálních písemných podání a zpráv. Způsob jednání je velice individuální a plně přizpůsoben konkrétní rodině a jejím potřebám. Na institucionalizované subjekty jsou kladeny zvýšené nároky co do porozumění, empatie, individuality a nezbytná je jejich neutralita a nepředpojatost vedené heslem, že k oběma rodičům je potřeba přistupovat rovným přístupem. Teprve, když tento přístup selže a rodiče i přes veškeré snahy interdisciplinárního přístupu nejsou schopni nalézt v zájmu svých dětí dohodu, nastupuje autoritativní rozhodnutí soudu.

Prvními soudy, které v České republice před několika lety přistoupily na Cochemskou praxi, byly v roce 2016 Okresní soud v Novém Jičíně a v roce 2017 Okresní soud v Mostě. Od té doby se Cochemská praxe rozšířila i na další soudy, ale nikoli na

všechny, a to i přes skutečnost, že české soudnictví by mělo být jednotné, předvídatelné a poskytovat všem stejnou ochranu práv.

II. VÝZKUMNÁ ČÁST

7. Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Jak bylo uvedeno v teoretické části této bakalářské práce, cílem mého výzkumu je získání podrobnějšího pohledu na rozvodovou situaci z pozice rozvádějícího se rodiče nezletilých dětí a současně zachycení přímé individuální zkušenosti rodiče s rozvodem jako takovým a jeho průběhem, včetně zachycení osobních prožitků, nejtěžších okamžiků, zklamání a frustrací rodiče, jakož i mechanismů vypořádání se s jednotlivými fázemi rozvodové situace a formami pomoci, které jako rodič využil a jak byly z jeho pohledu účinné. Jelikož podle platné právní úpravy není možné rozvést manželství s nezletilými dětmi jiným způsobem než rozhodnutím soudu a rozhodnutí soudu o rozvodu manželství může být vydáno až po rozhodnutí soudu o úpravě poměrů k nezletilým dětem (opatrovnické řízení), je cílem tohoto výzkumu i získání osobní zkušenosti rodičů s přístupem soudů a orgánů sociálně právní ochrany dětí (tzv. „sociálky“) v průběhu rozvodového řízení. Domníváme se, že proces přiměřeného zvládnutí situace rozvodu u rodičů, je důležitý právě i z hlediska jejich nezletilých dětí.

Ve výzkumu jsem si položila následující čtyři výzkumné otázky:

Výzkumná otázka č. 1: **Jaké faktory negativně ovlivňují vnímání rozvodové situace ze strany rodičů?**

Výzkumná otázka č. 2: **Kterou z etap rozvodové situace považují rodiče za nejnáročnější?**

Výzkumná otázka č. 3: **Jak intenzita rozvodových konfliktů může ovlivnit průběh porozvodového období v rodině?**

Výzkumná otázka č. 4: **Kterou formu podpory považují rodiče zpětně za nejúčinnější?**

8. Výzkumná metoda

Velice podstatným pro tento výzkum byla od samého počátku osobní a neopakovatelná zkušenost rozvádějících se rodičů s rozvodem manželství. Jelikož každý jednotlivý případ rozvodu je vysoce individuální, zvolila jsem pro účely výzkumu

kvalitativní přístup, neboť kvalitativní design výzkumu umožňuje získat od respondentů autentický a hluboký zážitek jejich osobní zkušenosti.

Konkrétní použitou metodou byl rozhovor s rodiči. Zvolila jsem polostrukturovaný rozhovor s předepsanými otázkami. Má představa byla seznámit respondenty s tématem mého výzkumu a jeho cíli a nechat je volně hovořit o jejich rozvodové situaci. Nicméně formu polostrukturovaného rozhovoru jsem zvolila z důvodu, že pokud by rozhovor jakkoli vázl, abych měla jistotu základní kostry rozhovoru a mohla položit otázky, které by směřovaly k výzkumnému cíli a získání odpovědí na výzkumné otázky. Následně byla získaná data podrobena tématické analýze, jednotlivá témata byla kódována a využita pro prezentaci a analýzu dat.

9. Výzkumný vzorek

Jako základní předpoklady pro výběr vhodných respondentů jsem stanovila následující požadavky:

- muži i ženy s osobní zkušeností s rozvodem manželství,
- v době rozvodu měli s manželem dítě mladší osmnácti let, a
- od rozvodu již uplynul určitý čas, aby bylo zřejmé, že respondenti prošli různými fázemi rozvodové situace.

Výběr respondentů proběhl oslovením přátel a známých, zdali nemají ve svém okolí někoho, kdo by splňoval výše uvedená kritéria a byl ochoten se mnou realizovat osobní rozhovor na téma rozvodové situace pro účely sepsání této bakalářské práce. Za účelem dosažení vyšší objektivnosti, zamezení možného zkreslení informací a možné předpojatosti mé osoby jako výzkumníka jsem kromě výše uvedených předpokladů stanovila podmínku, aby byl respondent (i jeho bývalý manžel) pro mne do okamžiku setkání k rozhovoru neznámým člověkem a abych o jeho rozvodové situaci neměla povědomí ani z vyprávění či doslechu.

Podářilo se mi získat jako respondenty tři ženy a tři muže, se kterými jsem provedla rozhovory a ze kterých jsem vybrala pro účely této práce dvě ženy (Lenka a Míša) a dva muže (Tomáš a Honza). Všichni respondenti pocházejí z různých manželství. Jednu ženu a rozhovor s ní jsem z výzkumu vyřadila z důvodu, že v průběhu

rozhovoru se ukázalo, že žila nikoli v manželském svazku, nýbrž s partnerem a dětmi v nesezdaném soužití. Po vyřazení jedné ženy jsem vyřadila z výzkumu i jednoho muže a rozhovor s ním, a to z důvodu genderové vyváženosti výzkumu. Rozhodnutí o vyřazení konkrétního respondenta – muže jsem činila v době, kdy jsem rozhovory s Tomášem a Honzou již měla přepsané v písemné podobě, zatímco rozhovor s vyřazeným mužem byl pouze realizovaný, ale nepřepsaný, proto padlo rozhodnutí o vyřazení na něj.

10. Průběh výzkumu

10.1. Etika výzkumu

Respondentem byl vždy jen jeden z rozvedených manželů, aby bylo zajištěno soukromí a možnost otevřeného vyjádření osobních názorů a zkušeností. Jednotliví respondenti byli telefonicky při domlouvání osobního setkání seznámeni s účelem a cílem výzkumu, zachování soukromí a mlčenlivosti o osobních údajích a obsahu rozhovoru, jakož i o nutnosti pořízení hlasového záznamu rozhovoru. Každý z respondentů byl znovu shodně informován osobně před samotným zahájením rozhovoru a podepsal písemný informovaný souhlas, který v písemné formě shrnoval poskytnuté informace a poučení. Zároveň byli účastníci výzkumu před zahájením rozhovoru informováni, že pokud v průběhu rozhovoru vyvstane jakékoli téma, které jim bude nepříjemné, nemusí v něm pokračovat. Po ukončení rozhovoru byl všem respondentům poskytnut prostor pro sdělení jejich dotazů či jakýchkoli podnětů a postřehů.

Hlasové záznamy rozhovorů ani jejich přepisy nejsou vzhledem k citlivému tématu rozhovoru součástí této práce. Ve vytištěné formě budou k dispozici při obhajobě této práce a po jejím ukončení budou vymazány a záznamy skartovány.

10.2. Realizace výzkumu

Rozhovory byly realizovány v rámci osobního setkání v místě a čase dle volby respondenta, aby bylo zajištěno pro respondenta příjemné a známé prostředí. Při úvodním představení bylo ponecháno na respondentovi, zdali upřednostňuje při rozhovoru formu vykání nebo tykání. Většina si vybrala méně formální tykání. Rozhovory byly nahrávány na diktafon mobilního telefonu a následně přepsány. Pro

přepis rozhovorů byla použita zkrácená forma, která zachycovala pasáže rozhovoru vztahující se k výzkumným otázkám. Výpovědi byly anonymizovány změnou jmen.

Po úvodním představení výzkumných otázek (které respondenti znali z úvodního telefonátu) a přečtení několika příkladných otázek většina respondentů sama začala vyprávět, jak u nich rozvod probíhal a jak jej prožívali. Respondenti vyprávěli svůj příběh, který byl v případě potřeby z mé strany směřován vhodně pokládanými otázkami a v závěru byly položeny doplňující dotazy ohledně zkušeností, o kterých jsem měla pocit, že chybějí. Po realizaci rozhovoru neproběhlo žádné další doplnění ani doptávání se respondentů.

10.3. Analýza dat

Každý rozhovor byl nahráván na diktafon mobilního telefonu a následně přepsán do textové podoby (textový procesor Word). Takto přepsané rozhovory jsem každý zvlášť vytiskla pro další zpracování a práci s nimi.

Pro analýzu přepsaných rozhovorů jsem zvolila (jak již bylo uvedeno výše) metodu tématické analýzy, která se zabývá zkoumáním subjektivních lidských zkušeností a její výhodou je důraz na osobní pocity, prožitky a zkušenosti. Jednotlivé přepsané rozhovory jsem opakovaně a důkladně pročítala a tématickou analýzu přepsaných rozhovorů jsem prováděla podle následujících předem vytyčených témat:

Prožívání nesporné rozvodové situace rodičem

Prožívání sporné rozvodové situace rodičem

Etapy rozvodové situace

Nejtěžší okamžik rodičů

Nejtěžší okamžik dětí pohledem rodičů

Porozvodové období – nesporný rozvod

Porozvodové období – sporný rozvod

Podpora blízkých

Podpora třetích subjektů

11. Prezentace a analýza dat

V následující části uvádím výsledky výzkumu podle vytyčených témat:

11.1. Prožívání nesporné rozvodové situace rodičem

Míša a Tomáš prošli dohodnutým (nesporným) rozvodem. Rozvodové řízení v jejich případě proběhlo s minimální intervencí soudů a orgánů sociálně-právní ochrany dětí a trvalo v řádu desítek minut. Jejich porozvodová doba je charakterizována jako převážně klidné a vyrovnané období.

11.1.1. Míša – Muž mého života

„Brali jsme se v roce 2007. ... Už před svatbou jsme měli asi roční krizi, kdy mi všichni říkali, že je s někým jiným vídaný. ... A já už jsem asi moc chtěla dítě. ... Tak já jsem se asi zhruba v roce 2009 z toho všeho dostala na antidepresiva a bylo mi ouzko. ... Zpětně dnes vím, že už v tom někdo byl a že to tedy úplně nechtěl. Každopádně jsme pak spolu tak jako žili. I já jsem tam měla nějaký vztah. Pak jsme si spolu ale sedli a řekli jsme si, že oba chceme dítě a narodila se nám holčička. ... Po roce jsem se ptala, zda bychom neměli i druhé dítě. ... No a on řekl, že už se mnou druhé dítě mít nechce, protože jsem ho prostě podvedla. ... Ale tak to nebylo, protože jestli já jsem někoho měla, tak z důvodu, že on měl někoho první. ... A tam se ty naše cesty definitivně rozešly.“

„On to celé hodil na mě, že já jsem toho viník. Zpětně se za to omluvil, že vina byla na jeho straně, ale to už bylo jedno.“

„Když byl dcerce rok, šli jsme od sebe. Zkoušeli jsme ještě párového psychologa, jestli bychom to nedali dohromady. ... Půl roku jsme zkusili žít zvlášť a u dcerky se střídali. ... A po půl roce přišel s tím, že už se mnou jako dál žít nechce, že už tam není nic, co by nás spojovalo kromě dcerky, což mu přijde málo.“

„Pro mne to byl muž mého života. Hrozně jsem se toho nabřečela. Asi jsem si to brala na sebe, protože on to na mne jako hodil. Zpětně se mi to ale jako celý příběh spojilo a ukázalo se, že to bylo jinak, ale to jsem v tu dobu ještě nevěděla. On se dušoval, že se naše cesty rozcházejí a že v tom není nikdo třetí.“

Míša prožívala rozchod s manželem velice bolestivě. Z jejího vyprávění je zřejmé, že

manžela velmi milovala a že pro ni byl vysněným „princem“, kterému důvěřovala i přes určité více či méně evidentní náznaky jeho vzdalování se a odpoutávání se od vztahu s ní po relativně delší dobu. Vztah s manželem se pokoušela opakovaně zachraňovat, vždy se však jednalo o vyšší aktivitu z její strany, kterou manžel respektoval a účastnil se jí do okamžiku, kdy definitivně vztah s Míšou ukončil. Míša se rozvádět nechtěla.

Míša je atraktivní žena a při rozhovoru na mne působila jako velice chytrá a samostatná žena, která má „věci v hlavě srovnané“ a umí se o sebe postarat a že přijímá věci v životě tak, jak přicházejí. Tento můj dojem mohl být ovlivněný tím, že se na rozhovor připravila, znala cíle mého výzkumu a chtěla působit jako tak, která vše zvládá a „nedělá scény“. Na druhou stranu z rozhovoru je patrné, že jí velice záleží na dceři a uvědomuje si, že rozvod neprožívala a ani současnou porozvodovou situaci dcera stále neprožívá dobře, tak i na základě této životní zkušenosti ví, že je lepší řešit věci s klidem a že „scény“ opravdu nemají smysl. *„Říkala jsem si, že nás prostě pojí dítě a dávat se do nějakého boje vlastně nedává smysl.“* Mohl to být její osobnostní rys, který stál za snahou udržet své emoce a pocity a jednat více racionálně a v zájmu své dcerky a zachování dobrých vztahů. Ačkoli to pro ni bylo velice těžké a bolestné, pochopila definitivnost manželova rozhodnutí odejít. Pomocným faktorem mohl být i vstřícný přístup manžela co do placení výživného a nákladů bydlení pro Míšu a dcerku, což Míše zajistilo záruku určitého finančního plnění. Roli mohl sehrát i fakt, že manžel zatím nechtěl rozvod deklarovat veřejně a nebyl tedy během dalších tří let podán návrh na rozvod. Tento postup, pro který měl její manžel asi sám své vlastní důvody, vyhověl situaci, že Míša se rozvádět nechtěla. Následující období přineslo uklidnění a nastavení pravidel vzájemného kontaktu a rodičovského fungování. Konec vztahu byl zřejmý, ale nebylo nutné nic oficiálně řešit. Míša s dcerou měly zajištěné bydlení a finanční podporu a po počátečním studu a výčitkách přiznala rozpad manželství svým rodičům. Kladla si rozpad manželství za vinu a srovnávala své manželství s rodiči, kteří nejsou rozvedení. Jejich podpůrná reakce pro ni musela představovat velkou úlevu a získala v nich spojení i co do finančních potřeb, ale i hlídání dcerky. S jejich podporou se dokázala s rozvodem vyrovnat a najít si nové zaměstnání. Ve spojení s časem, relativním klidem ve vztahu mezi Míšou a jejím manželem a jejich společným fungováním ve vztahu k dceři, představuje kombinace výše uvedeného plus přispění osobnostních rysů obou manželů určující faktory pro úspěšné zvládnutí rozvodového procesu.

11.1.2. Tomáš – Manželka rozhodla

„U nás to bylo tak, že já jsem byl postavený do situace, kdy tady byl druhý ... třetí ... člověk jako vlastně, tj. budoucí partner nebo vlastně stávající partner mé ženy.“

„ ... já jsem zůstal v domě původním, jen se odstěhovala bývalá žena.

„Ale bylo to hrozně těžký, protože ty ... já jsem měl pocit, že mi ta bývalá žena vlastně všechno vzala. ... Ona byla minimálně o rok napřed přede mnou, vše promyšlené.“

„ ..., rozvod pro mne neexistoval.“

„U mě je to jako, já jsem se tam cítil jako poškozený a chvíli mi trvalo, než jsem se jako obrátil, že to vlastně může být i dobře.“

Pro Tomáše bylo rozhodnutí manželky nečekané a nepředvídané. Manželka potkala jiného muže, cíleně začala pracovat na rozvodu a vše si promýšlela dopředu. Pro nic netušícího Tomáše představoval šok nejen samotné rozhodnutí o rozvodu, nýbrž i detailní představy manželky o následném bydlení, sdílení chůvy, péči o děti, vypořádání majetku a dalších věcech. Z rozhovoru nevyplývá, že by se Tomáš nějakým způsobem pokoušel s manželkou komunikovat, rozvodit jí „rozmluvit“ a obnovit manželství. Možná to byla reakce na manželčin přístup, který nepřipouštěl jinou možnost. Mohla to být její povaha, o které Tomáš věděl, že nemá smysl proti tomu nic dělat. Nebo možná již tehdy Tomáš cítil, že vztah není ideální a nebyl zcela spokojen, proto nepodnikl žádné „záchranné akce“. Roli mohla hrát i jeho hrdost a jeho mužské ego, které mu nedovolilo reagovat jinak, než nechat manželku jít za jiným mužem. *„... chvíli mi trvalo, než jsem se jako obrátil, že to vlastně může být i dobře. A že vlastně jako mám od ní klid.“* Od vyřčení rozvodu měly věci celkem rychlý spád.

„Vytipoval jsem si dva tři lidi, kteří mi byli nějakým způsobem blízký myšlením a prošli touto zkušeností, a s nimi jsem to probíral. A třeba od jednoho z nich jsem se dozvěděl, že existuje ta společná péče, to jsem nevěděl. Že je to péče, kde se ty lidi mohou domlouvat, jak chtějí.“

Je patrné, že u Tomáše hrál roli moment překvapení, který ho na určitou chvíli vyřadil ze schopnosti racionálního úsudku, nicméně i přes počáteční nesrovnalosti a konflikty menší intenzity (*„Občas nějaké hádky byly, nějaké naschvály také, občas ale z nepochopení.“*) se celkem rychle dokázal s pomocí podpory osob s obdobnou životní zkušeností dostat na stejnou rozvodovou úroveň manželky a použít proti ní její vlastní

karty. Určitou roli mohl hrát i fakt, že manželka s ním své rozhodnutí nesdílela dříve a postavila ho před hotovou věc a ve své podstatě mu nadiktovala, co bude a jak to bude do budoucna. Lze spekulovat o tom, jak by se jejich rozvodová situace vyvíjela v případě, že by manželka zvolila jiný (více empatický) přístup a další postup by řešila s Tomášem ve vzájemné komunikaci a s respektem k jeho osobě. Možná by rozvod proběhl s ještě menším množstvím nedorozumění a i děti (zejména mladší dcera) by rozvod zvládly lépe.

11.2. Prožívání sporné rozvodové situace rodičem

Lenka s Honzou prošli sporným rozvodem. Jejich rozvodové řízení bylo náročné, plné konfliktů a trvalo několik let. Finální rozhodnutí nečinili rodiče, ale soud. Jak u Lenky, tak u Honzy panuje shoda v tom, že hlavním důvodem pro nemožnost dosažení dohody byl zcela odmítavý a konfliktní přístup jejich bývalého manžela. V porozvodovém období vyhrocené vztahy a konflikty trvaly a oba se shodují na tom, že ani v současné době není klid, a pokud klid je, je to za cenu jejich ústupků. Jak Lenka, tak Honza se nacházejí v porozvodové fázi v řádu několika let.

11.2.1. Lenka – Několik hrozných let stresu

„My jsme spolu byli šest let, vzali jsme se a pak se nám narodil syn dva roky na to. Když mu byly asi dva nebo tři roky, tak jsme se na nějakou dobu rozešli. ... Pak jsme se k sobě ještě vrátili, že to zkusíme, a to jsme spolu byli asi rok. No a pak jsme se definitivně rozešli. A synovi byly tehdy čtyři a půl.“

„Když jsem se rozcházela s manželem, tak jsem vlastně neměla práci. ... Ale pro mne to bylo natolik nesnesitelné, že i když jsem neměla jistotu práce, tak něco jsem měla našetřeno a že si práci musím najít.“

„...za mě se to táhlo hrozně dlouho, to je první věc hrozně frustrující. ... A já s tím nemohla nic dělat. Já jsem asi měla tu smůlu, že můj bývalý muž nebyl úplně nakloněn dohodě.“

„Nebyla nikde dohoda a ve všem jsme to řešili soudně ...“

„Od mého odchodu to celé trvalo několik let. Několik hrozných let stresu.“

„Člověk tím podle mého názoru nemůže projít sám. Na to je to příliš těžké. Já navíc měla výhodu, že jsem se uměla postarat o sebe a syna a našla jsem dobrou práci.“

Lenka prošla dlouhým a náročným rozvodovým procesem. Manželství pro ni bylo neudržitelné a necítila se v něm dobře. Zřejmě již za trvání manželství se projevovaly osobnostní rysy manžela, které jí nevyhovovaly a které se následně plně rozvinuly v průběhu rozvodového procesu. Pro Lenku byl rozvodový proces utrpením, které již nikdy nechce znovu zažít. Samotný rozpad manželství snášela Lenka dobře. Byla to ona, kdo se rozhodl manželství ukončit. Z rozhovoru vyplývá, že svého rozhodnutí ukončit manželství nikdy nelitovala. Na druhou stranu trpěla přístupem svého manžela, který odmítal jakoukoli dohodu, nebyl schopen Lenku ani pozdravit a během soudních sporů jí označoval jako „ta paní“ a snažil se ji veškerými dostupnými prostředky poškodit a znevážit. Z vyjádření Lenky se mu to dařilo, zejména pak v soudních řízeních. Nejhorší prožitek z rozvodu tak v Lenčině případě nespočívá ve faktu ztroskotání manželského vztahu nebo v těžkém vnitřním emocionálním rozvodu, nýbrž v následném necitlivém právním rozvodovém procesu, od kterého na začátku čekala Lenka spravedlnost, která nepřišla. Lenčin právní rozvodový proces byl od samého počátku provázen naprostou neochotou manžela k jakékoli dohodě a neschopností soudu a kolizního opatrovníka zachytit skutečnou podstatu „věcí“, směřovat rodiče správným směrem a rozhodovat na základě objektivně zjištěného stavu věcí. Jako štíhlá, vysoká, inteligentní a hezky vypadající blondýnka se cítila být obětí předsudků a zaujatého přístupu ze strany soudů a kolizních opatrovníků. Když projevila emoce, považovali ji dle jejích slov za „*fňuknu*“ a manžel s agresivním a necitlivým přístupem „*sbíral body*“. Při dlouhodobějším neúspěchu nebo frustraci se člověk může přestat snažit, dostane se do stavu tzv. naučené bezmocnosti. Několikaletý soudní rozvodový proces nakonec ve stav Lenčiny bezmocnosti vyústil. Životní zkušenost Lenky s právním procesem rozvodu byla taková, že dodnes má trauma ze soudů. Žije s pocitem, že ve své situaci nemůže vůbec nic změnit, protože s manželem se, podle jejích slov, dohodnout nelze, a jedinou cestou změny je zahájení nových soudních řízení – to je pro ni odstrašující a zcela nepřijatelné. Z jejího vystupování je zřejmé, že tuto část rozvodové situace dosud vnitřně nezpracovala a ještě dlouho v ní nezpracovaná zůstane (nejen do doby, kdy její syn dosáhne zletilosti, ale minimálně do doby, než se ve svém životě stane zcela samostatným).

11.2.2. Honza – Musím dodržet ultimátum

„Moje manželka začala mít problémy, sešlo se víc věcí. ... ona pak začala s alkoholem, ale ve spojení i s prášky. ... A nic nepomáhalo, já furt běhal a hledal láhve ... Jednou jsem dostal

telefonát od známého, že má u sebe asi mého syna a že je v centru města sám (my tenkrát bydleli přímo v centru) ... a ona ležela opilá v průjezdu.“

„Já došel k tomu, že tohle nemá smysl, že já to nemohu ovlivnit. ... A že se musím rozvést a že ty děti v tomto nemohou vyrůstat. ... Dal jsem jí ultimátum, že se buď půjde léčit ústavně, žádné takové ambulantní, které ona ošálí ... A že to bude podle mě – léčba ústavní nebo rozvod.“

„Já už jsem pak vlastně dospěl k závěru, že své ultimátum musím dodržet. ... Pro mne to byl ale moment, kdy jsem nečekal, co se bude dít. ... Takže pak člověk pochybuje vůbec o tom systému jako takovém, snaží se tím systémem projít se zdravým rozumem.“

„Já jsem podal péči o děti i rozvod. ... urychlení znamenalo ústupky z mé strany. ... A přesto, že jsem stále dělal ústupky ... tak se to přesto táhlo ... je to pro mne zcela nepochopitelné, jak dlouho to vše trvalo. ... Asi vítězů tam není, ale ten proces je tedy podle mne nic moc.“

Honza na mne při rozhovoru působil vyrovnaným dojmem „klid'asa“, kterým ve skutečnosti asi opravdu je, a rozhovor vedl v racionálním duchu. Viditelné emoce Honza projevil při hodnocení přístupu pracovníků ambulantních služeb, se kterými řešil alkoholové problémy své ženy, a též při hodnocení přístupu soudu a orgánu sociálně-právní ochrany dětí v opatrovnickém řízení a rozvodovém řízení. Manželství se snažil po určitou dobu zachránit, stejně jako se snažil pomoci manželce zbavit se jejích problémů s pitím alkoholu a nadměrné konzumace uklidňujících prášků. Jeho snahy ztroskotaly na neochotě manželky uvědomit si problém a léčit se. K různým odborníkům prý docházela, ale jelikož dle jeho slov je velice chytrá a léčit se nechtěla (možná si vážnost svého problému neuvědomovala), ani odborníci neodhalili pokračující problémy a Honzovy názory (alespoň na začátku) slyšet odmítali. Honza ztratil jakoukoli víru v možnou změnu a dospěl k závěru, že rozvod je jediným řešením. Prošel nelehkým obdobím, které mu ale nejspíše pomohlo v odpoutání se od manželky do té míry, že při deklaraci rozvodu již neměl pochybnosti o správnosti svého rozhodnutí a byl s rozpadem manželství vyrovnán. Mnohem náročnější na prožívání pro něj byl průběh následného opatrovnického řízení a právního rozvodu, kdy u něj převažovaly pocity naprosté frustrace a zoufalství. Soudní řízení se neustále protahovala odmítavým přístupem manželky a jejími protinávrhy a nikdo ze zainteresovaných orgánů se nesoustředil na manželčiny problémy s pitím alkoholu. Honza dospěl k závěru, že jediným způsobem, jak urychlit celý proces, rychle vyřešit

péči o děti a rozvést se, bude jeho rezignace a ústupky z jeho strany.

Honzova zkušenost se sporným rozvodem se nápadně podobá zkušenosti Lenky. Oba zažili rozvod plný konfliktů, oba se snažili o dosažení dohody, oba brali ohledy na děti. Jejich manželé konali pravý opak. A přesto je to Honza a Lenka, kteří se pro proběhlém rozvodovém procesu cítí jako bezmocní a poražení. Honza má vzdělání technického zaměření, umí si věci spočítat, plánovat a vyměřit. Působí na mne, že když věděl, že se jedná o zákonem stanovený proces, byl přesvědčený, že vše bude probíhat podle přesných pravidel a že je jasné, jaký bude přístup soudů a „sociálky“ a jaké bude rozhodnutí. Věděl, že děti matku milují a chtěl jim zachovat s ní vřelý vztah. Zároveň se ale obával o své děti a jejich bezpečnost, protože si byl vědom manželčiny vážných problémů s alkoholem. Proto chtěl děti do své péče. Muselo pro něj být nepředstavitelně těžké, když u soudu k němu v takovém případě soudkyně i kolizní opatrovnice přistupovaly z pozice, že si vymýšlí a že je to „macho“ chlap, který své ženě chce ukázat, zač je toho loket. Shodně jako Lenka si i on připadal v zajetí stereotypů a předsudků. K zamyšlení stojí fakt, že oba respondenti měli ve svých rozvodových procesech soudkyně ženy a kolizní opatrovnice také ženy. Bez ohledu na tento fakt se projevíly předsudky a stereotypní přístup v obou případech.

11.3. Etapy rozvodové situace

11.3.1. Míša – období před koncem a po něm

„ ... asi hned po tom rozchodu – zhroutil se mi svět – to byla asi ta hlavní fáze a nejhorší bylo to zjištění, že je konec, pak už to nějak šlo pozvolna.“

Míša vidí v procesu svého rozvodu **dvě hlavní období – období do zjištění, že je konec vztahu, a období po tomto zjištění**. Uvědomění si konce vztahu byl pro Míšu nejsilnějším mezníkem, který rozdělil rozvodovou situaci následovně:

První fáze – do uvědomění si konce vztahu – tato fáze je v Míši případě charakterizována snahou o záchranu vztahu a důvěrou v možné zlepšení a obnovení manželství. Z rozhovoru je patrné, že každý z manželů se však v této době již nacházel v jiné fázi rozvodu a vyrovnání se s rozchodem. Ačkoli nebyl dosud vyřčen definitivní konec manželství a Míša doufala v obnovení manželství, Míšin manžel měl již o rozvodu jasno delší dobu.

Druhá fáze – po uvědomění si konce vztahu – pro Míšu zpočátku velice náročné období plné smutku a pocitů viny. S dcerkou se odstěhovala do nájemního bytu, ale s manželem se bez větších obtíží dohodli na výši výživného pro dcerku a na hrazení nákladů na bydlení. Na žádost manžela zatím oficiálně nepodali návrh na rozvod, ani nebylo zahájeno opatrovnické řízení o úpravě poměrů k nezletilé dcerce. Majetek rovněž zatím neřešili. Takto bez větších komplikací fungovali další asi tři roky, po kterých manžel inicioval jednání o rozvodu a oba začali konat společně kroky k realizaci právního rozvodu dohodou (nesporný rozvod).

11.3.2. Tomáš – Různá období adaptace

Tomáš rozděluje rozvodovou situaci do pěti fází:

První fáze – od okamžiku, kdy mu manželka oznámila konec vztahu, do doby, kdy konec vztahu oznámili oba svým dvěma nezletilým dětem – staršímu synovi a mladší dceři. Z pohledu Tomáše to bylo období vyrovnávání se s nastalou změnou, kdy se moc neřešily žádné další zásadní změny. Rodina i nadále žila společně.

Druhá fáze – období asi pěti měsíců, kdy rozchod byl veřejně deklarován, ale manželé spolu ještě žili společně v domě. Opět podle Tomáše období bez zásadnějších změn, ale pro něj velice „divné“ období a náročné.

První i druhá fáze byla pro Tomáše náročná i proto, že manželka již měla za sebou proces odpoutání a v prožívání rozchodu a rozvodu byla napřed před Tomášem. Navíc důvodem ukončení vztahu byl fakt, že si manželka našla nového partnera.

Třetí fáze – období asi dvou let, které Tomáš definoval jako „... kde se systém přenastavoval, kdy jsme si všichni jako hledali své místo.“ Tomáš zůstal bydlet v původním domě a manželka se odstěhovala pár kroků vedle do nového domu. V této fázi proběhly podle Tomáše určité hádky, konflikty, naschvály – občas z nepochopení – a také veškeré zásadní změny. Po počátečních konfliktech se manželé dohodli na společné péči o obě nezletilé děti, uzavřeli dohodu o vypořádání společného majetku, byl podán návrh na rozvod a proběhlo opatrovnické soudní řízení i řízení o rozvod.

Čtvrtá fáze – období příchodu nových dětí do rodiny. Nejprve se narodil nový potomek bývalé manželce Tomáše a posléze i nový potomek Tomášovi a jeho nové partnerce. Také přišel covid, jehož restrikce změnily chod obou domácností a bylo nutné na nová

pravidla reagovat úpravou kontaktu s dětmi.

Pátá fáze – období po skončení covidových restrikcí do současnosti, kdy se opět přenastavovala pravidla kontaktu s dětmi.

11.3.3. Jedno dlouhé utrpení – Lenka

I přes Lenčino vnímání rozvodové situace jako jednolitého dlouhého frustrujícího období shledávám v obsahu jejího vyprávění následující tři fáze:

První fáze – jedná se o období po narození syna, kdy došlo mezi manželi k prvnímu rozchodu, následnému usmíření a do definitivní deklarace rozchodu. V této fázi byl již mezi manželi déletrvajícím nesoulad (resp. již rozvrat), který vyústil v první rozchod, neúspěšný pokus o obnovení manželského soužití a definitivní rozvod manželství.

Druhá fáze – několikaleté období, ve kterém probíhala soudní řízení, která se protahovala z důvodu nemožnosti dosažení dohody mezi manželi. Iniciátorkou rozvodu byla Lenka, která v této fázi podávala sama návrhy na zahájení opatrovnického řízení o úpravě poměrů k nezletilému synovi a rovněž podávala návrh na sporný rozvod manželství a později návrh na soudní vypořádání společného majetku.

„Celou tu dobu můj manžel neuvěřitelně lhal a za celou dobu to soud nezjistil. ... on (pozn. manžel) trval na střídavé péči, ale nebylo to proto, že by chtěl se synem trávit čas, ... byl to pro něj prostředek boje a mého trestání. ... a soudy tohle nedokážou poznat.“

„Já pak rezignovala ...“

Délka a průběh soudních řízení vyvolaly u Lenky pocit bezmocnosti a rezignace, čímž se dostala do následující třetí fáze rozvodu.

Třetí fáze – tedy období rezignace, které započalo v průběhu rozvodového právního procesu a trvá přes ukončení soudních řízení do současnosti. Určujícím faktorem této fáze je Lenčina rezignace a odevzdání se soudním rozhodnutím.

„Několikrát jsem zkusila manželovi něco navrhnout, ale nemělo to smysl. ... podle něj je dohoda, jak to chce on a já to odsouhlasím.“

Bývalý manžel po „vybojovaném“ rozhodnutí soudu o střídavé péči postupně o syna

ztratil zájem, našel si novou partnerku, se kterou má nyní již několik dětí, a se synem se vídá jen velice sporadicky. Nicméně i v současné době platí původní soudem nařízená střídavá péče o syna a povinnost bývalých manželů hradit si vzájemně stejnou částku výživného, a to i přes skutečnost, že syn je fakticky již několik let de facto ve výlučné péči matky. V Lence stále převažují pocity bezmoci a rezignace a špatná zkušenost, které jí nedovolí ani se pokusit původní soudní rozhodnutí změnit.

11.3.4. Honza

Honza sám ve své rozvodové situaci konkrétní fáze nejmenoval. Na základě analýzy obsahu jeho rozhovoru jsem u něj identifikovala následujících pět fází:

První fáze – období pokusů zvládnout manželčiny psychické problémy a následně její problémy s alkoholem a současným zneužíváním léků. V tomto období se Honza snažil řešit problémy s manželkou v soukromí.

Druhá fáze – v této fázi si Honza uvědomil, že situaci nezmění a nemůže nic ovlivnit a dospěl k závěru, že jedinou možnou cestou je se rozvést a učinil poslední pokus o setrvání v manželství tím, že stanovil ultimátum „léčba nebo rozvod“. Po neúspěšné léčbě, kdy se již Honza snažil i být aktivní součástí manželčiny léčby, muselo z jeho strany přijít splnění ultimáta – tedy rozvod.

Třetí fáze – fáze faktického rozvodu, který v Honzově případě znamenal sporný rozvod. V této fázi po deklaraci rozhodnutí rozvést se se Honza odstěhoval. Na Honzův návrh proběhlo opatrovnické řízení o úpravě poměrů k nezletilým dětem (starší dcera a mladší syn) a následně i na jeho návrh řízení o rozvodu manželství.

Čtvrtá fáze – po právním rozvodu manželství podal Honza návrh na vypořádání společného jmění manželů, po jehož ukončení se dle jeho slov situace jemně zklidnila, ale na druhou stranu to bylo období manipulace s dětmi ze strany bývalé manželky, která opakovanými podáními znepříjemňovala Honzovi život a kontakt s dětmi tím, že se snažila přesvědčit příslušné orgány o nevhodnosti prostředí u Honzy pro děti. V tomto období si Honza našel novou partnerku.

Pátá fáze – Honzovi a jeho nové partnerce se narodily děti.

„A nyní je velice těžké skloubit novou rodinu a nové děti s novou partnerkou s mými dětmi, což

celkem funguje, ale nefunguje má bývalá žena a neustále vnáší zlo. Má přítelkyně se mnou vlastně sdílí mé děti, které jsou pro ni zcela cizí, to je těžké.“

I když bývalá manželka již nepodává různá lživá podání, ani po letech od rozvodu není situace bez problémů. Dle Honzových slov s ním manželka ani po několika letech vůbec nekomunikuje. Pokud je něco potřeba řešit, činí tak Honza skrze děti. Sám si uvědomuje, že to není dobrý způsob, ale je to jediný komunikační kanál, kterým je možné něčeho dosáhnout.

11.4. Nejtěžší okamžik rodičů

11.4.1. Míša

„ ... asi hned po tom rozchodu – zhroutil se mi svět – to byla asi ta hlavní fáze a nejhorsí bylo to zjištění, že je konec, pak už to nějak šlo pozvolna.“

„Nejvíce dolů bylo zjištění, že je konec.“

„Nepocházím z rozvedené rodiny, nechtěla jsem to.“

U Míši je patrný nejnáročnější okamžik přijmout fakt rozchodu – že se jedná o konečnou a nevratnou skutečnost, se kterou nezbyvá než se smířit a projít fázemi vyrovnání se s traumatickou událostí.

11.4.2. Tomáš

„... to byl asi nejhorsí čas, kdy se to říkalo dětem.“

„ ... když mi Kája řekla, že chce být jako jen s mámou a že jako miluje toho partnera – nového partnera mé ženy.“

„Zároveň jsem se strašně bál situace, kdy jsem věděl, že o ty děti moc stojím a že se o ně chci starat, ale že je tou svou touhou, možná až sobeckou, nepostavím do situace, kdy je můj přístup bude ničit.“

„Bylo to hrozně těžký, protože ty ... já jsem měl pocit, že mi ta bývalá žena vlastně všechno vzala. ... A ona byla minimálně o rok přede mnou, ... vše promyšlené.“

Pro Tomáše bylo více těžkých období, ale většina z nich je umístěna do počátečních fází rozvodu. Nejprve se musel vyrovnat s ukončením vztahu, který mu byl manželkou

oznámen a on s tím nemohl nic udělat. Ještě ve fázi, kdy on sám nebyl s rozchodem vyrovnán a pociťoval jej jako velkou křivdu, se jednalo o nezvratné rozhodnutí a manžela jej chtěla co nejdříve sdělit jejich dvěma nezletilým dětem – staršímu synovi a mladší dceři. Pro Tomáše to muselo být velice těžké – v jednu chvíli zahajoval svůj vlastní pochod emocionálním rozvodem a současně musel být natolik racionální, vyrovnaný a podporující, aby děti cítili, že k rozhodnutí dospěli rodiče společně a že v nich mají podporu. Vše probíhalo za situace, kdy spolu manželé ještě nějakou dobu žili ve společné domácnosti, což Tomáš označil jako velice divné a náročné období.

Mezi manželi na počátku došlo k určitým konfliktům, které pramenily z faktu, že Tomášova manželka měla vše promyšlené, diktovala směr a podmínky rozvodu, které ona považovala za správné a spravedlivé. Tomáš zejména usiloval o častější kontakt s dětmi a nechtěl přistoupit na prvotní návrhy manželky ohledně jeho kontaktu s dětmi, který mu přišel nedostatečný (z dětí neustále přítomných najednou jen pár dní v měsíci). O děti moc stál a postavil se manželce s protiargumenty a protinávrhy, ale zároveň přišlo těžké období plné výčitek z toho, aby dětem svým tvrdším přístupem k manželce neublížil. Musel se vnitřně porvat s velice rozpolcenými pocity – na jednu stranu chtěl coby otec děti vídat co nejvíce, na druhou stranu jako empatický otec vnímal a chápal, jak moc děti tíhnou k matce, a bál se, že jim svou snahou vídat je více ublíží. Zvítězil u něj otcovský instinkt, který mu velel kontakt s dětmi neztratit, a i přes počáteční nesrovnalosti a horší adaptaci dcery se to povedlo.

11.4.3. Lenka

Pro Lenku bylo nejtěžší období probíhajících soudní řízení. Přístup soudu a OSPOD vnímala a dosud vnímá jako nespravedlivý, neobjektivní, ovládaný předsudky a neschopností a vlastně i nezájmem zjistit skutečný stav věci.

„Často byl totiž model toho, jako že když se lidi rozvádějí, že žena chce dítě do své péče a snaží se znemožnit styk dítěte s otcem. Velmi často mi to bylo podsouváno.“

„... on trval na střídavé péči, ale nebylo to proto, že by chtěl se synem trávit čas, ... v okamžiku našeho rozchodu mi nechtěl dát o nic víc, takže to pro něj byl prostředek boje a mého trestání. ... a soudy tohle nedokážou poznat, ...“

„Já jsem měla pocit, že soudy rozhodují podle nějakého trendu, ale neřeší to fakticky, jestli je to v daném případě vhodné. ... Manžel věděl, že syn je jediným nástrojem, kterým mne může

zranit. Nemohl na mne přes peníze, já nic neudělala, nenašla jsem si někoho jiného a tak používal syna. ... A ty soudy mu to dovolily, vydírat mne přes syna.“

Velmi emocionálně náročný pro ni byl i kontakt se synem ve chvíli, kdy syn k otci nechtěl chodit, ale Lenka jako matka byla povinna syna otci připravit a předat mu ho. Ani když byl syn u otce, nebyla Lenka ušetřena stresu, neboť syn jí každý den telefonoval a říkal, kolik nocí ještě zbývá a bude zase doma. Vidět své milované dítě nešťastné a nemít možnost mu pomoci je pro rodiče nesmírně zatěžující a vysilující.

„... syn tam tedy chodil hrozně nerad, takže pro mne to byl obrovský stres. ... dva dny předem už měl blbou náladu, protože věděl, že půjde k tátovi.“

11.4.4. Udělat rozhodnutí – Honza

„Nejtěžší pro mne asi bylo udělat to rozhodnutí. Já jsem to dlouho řešil a zvažoval.“

Z obsahu Honzova rozhovoru dovozují, že byl v manželství spokojený a považoval je za funkční, nicméně velkým problémem se stalo manželčino nadměrné pití alkoholu, které začalo nějakou dobu po porodu druhého dítěte. Zřejmě i z tohoto důvodu bylo pro Honzu těžké učinit rozhodnutí o rozvodu a následně též toto rozhodnutí zrealizovat. Finální rozhodnutí se snažil oddalovat aktivní pomocí manželce v léčbě a snahou mít její léčbu pod kontrolou. Za tímto účelem podstupoval i opakované konflikty a nepříjemné rozhovory s odborníky, ke kterým manželka měla docházet a “léčit se”, ale u kterých manželka ve skutečnosti zřejmě jen předstírala, že se léčí a snaží se mít alkohol pod kontrolou. V takové situaci pak mohl Honza na odborníky velice lehce působit jako despotický manžel a jediný, který to z obou manželů “nemá v hlavě v pořádku”. Kombinace těchto faktorů plus pocit odpovědnosti vůči dětem Honzovo rozhodování podstatně ztěžovaly.

11.5. Nejtěžší okamžik dětí pohledem rodičů

11.5.1. Míša

Pro společnou dcerku se dle Míši jeví jako nejnáročnější situace, když mezi rodiči proběhl právní rozvod a do života každého z nich vstoupil nový partner. Dcerka totiž od svého narození vyrůstala v zaběhnutém režimu, že rodiče spolu dobře vycházejí, nejsou mezi nimi konflikty, ale každý žije jinde a dcerka vídá každého z rodičů vždy

samostatně. Považovala to zřejmě za běžné fungování rodiny, neboť rodiče se rozešli do roka od jejího narození. Jako malá okolnosti nevnímala a rodiče později dceři nic neřekli. Situace se zhoršila kontaktem s otcovou novou přítelkyní a vygradovala vstupem matčina přítele na scénu. V nastalé situaci pomohla až dětská psychologička a pravdivý a přímý rozhovor rodičů s dcerkou.

„To jí bylo čerstvých pět let, to již bylo vše vypořádané, rozvod proběhl. Jí bylo 11 měsíců a od té doby to bylo takto nastaveno, tudíž ona vůbec netušila rozvod ani nic.“

11.5.2. Tomáš

„... to byl asi nejhorší čas, kdy se to říkalo dětem.“

„A dcera to ale pořád někde v sobě má. Syn spíše nepouští informace. Když je tam, tak tam nějak funguje, když je tady, tak nějak funguje a nepropojuje to. On dokonce o naší domácnosti říká „jdu k nám“, naopak dcera o mé domácnosti říká „jdu k vám“. Oba to mají jinak.“

Je patrné odlišné prožívání obou dětí – je otázkou, zda za příčinu lze považovat rozdílný věk a vývojový stupeň dětí nebo odlišnosti způsobené pohlavím dítěte a jejich osobnostními vlastnostmi. Spíše se bude jednat o kombinaci obojího a ještě dalších možných vnitřních a vnějších faktorů. Starší syn mohl vnímat rozvodovou situaci v tom ohledu, že je to matka, která odchází s jiným partnerem a že je opustila, nebo je jen prostě raději ve svém původním domově, jako syn má blížeji ke svému otci než novému partnerovi matky. Dcerka byla v době sdělení rozhodnutí o rozvodu rodičů o tři roky mladší než syn, má vybudované užší pouto s matkou, jako holčička může dávat přednost „novému“ domovu, ve kterém jí matka nabídla nový pokojíček dle jejích představ, nebo může zažívat nepříjemné pocity v přítomnosti otcovy nové přítelkyně ve vztahu k matce, a proto preferuje „domov“ u matky a k otci chodí jako „k nim“.

11.5.3. Lenka

Jako nejtěžší pro syna identifikovala Lenka samotný fakt, že se jako rodiče rozešli (*„on žil s tím, že jsme mu rozbili rodinu, to trvalo docela dlouho“*).

V pozdější fázi byly pro syna podle Lenky náročné některé kroky otce, kterým byl syn vystaven a z nichž vyplývalo, že se otec jako opuštěný nedokázal vyrovnat s rozchodem a využil kdejakou příležitost, jak před synem Lenku jako matku poškodil (*„... nemluvili o mě hezky. A on to musel poslouchat“*). Syn k otci nerad chodil a cítil, že

nebyl přijat do nové otcovy rodiny, neboť dle sdělení Lenky se otec znovu oženil, ale syna na svatbu nepozval a ani mu o ní neřekl. Když se otci narodil syn, jejich společný syn se to dozvěděl až za půl roku, o narození dalšího sourozence se nedozvěděl vůbec. V současné době jsou to více než tři roky, co syn u otce nebyl. Lenka je přesvědčena, že i když to syn na sobě nedává znát, velice ho to trápí a nese si toto zklamání v sobě.

11.5.4. Honza

Pro mladšího syna bylo podle Honzy nejtěžší vyrovnat se s oznámením, že rodiče se rozvádějí. Starší dcera již chápala situaci a věděla o matčiných problémech s alkoholem. Snažila se mladšího bratra chránit a starat se o něj, když matka nebyla schopna. Přijmout rozhodnutí o rozvodu pro ni tak bylo jednodušší. Jako nejhorší pro ni vidí Honza fakt, že viděla nefungující matku a snažila se ji svému bratrovi nahradit.

„ ... dcera již viděla a chápala, že matka nefunguje a měla tendence nahradit ji synovi a starat se o něj. Což z mého pohledu ale nebylo správné a ona to docela odnesla asi možná nejvíc.“

11.6. Porozvodové období – nesporný rozvod

11.6.1. Míša

„Samozřejmě údaj o tom, že jsem rozvedená, byl divný, ale ono to bylo tak zajaté a tak jsme od sebe fungovali, že to byl opravdu jenom papír.“

„Nemyslím si, že by u nás hrál nějakou roli čas. Protože v tom čase se mi naopak více věci spojilo a odhalila jsem více jeho lži a chování, takže čas určitě nehrál v náš prospěch ...“

Situace po rozvodu probíhala téměř beze změny (s výjimkou existence písemného dokumentu o rozvodu manželství), ani v porozvodovém období nedošlo k žádným sporům či větším výkyvům. Výjimku z poklidného plynutí představují jisté obtíže dcery, které s nejvyšší pravděpodobností souvisí se špatnou adaptací dcery na rozvod rodičů, jejich nové partnery a narození sourozenců. V těchto ohledech rodiče spolupracují a konzultují je s dětskou psycholožkou.

K dobrému průběhu porozvodové fáze a dobrému vztahu mezi rodiči mohla přispět i relativně dlouhá doba mezi vysloveným koncem manželského vztahu a jeho faktickým zánikem soudním rozhodnutím (cca více než 3 roky), ve kterém si všichni „zvykli“ na

nové rodinné uspořádání. Svou nepopiratelnou roli se hrála i osobnost a přístup obou manželů, kdy byla upřednostňována dohoda a dobré vztahy i za cenu ústupků z obou stran.

11.6.2. Tomáš

Porozvodová doba přinesla uklidnění vztahů z obou stran a zvýšila se míra spolupráce mezi oběma rodiči („*hodně se to řídí potřebami dětí, které už samy rozhodují o sobě a svých aktivitách*“). Je zřejmé, že vztahy mezi rodiči v tomto případě byly o něco vypjatější než v případě Míši a došlo u nich v počátečních fázích k nezbytnému „vytyčování hranic“, přesto oba manželé dospěli relativně rychle k dohodě o všech zásadních otázkách a k dalším sporům již nedošlo. Rodiče naopak prokázali schopnost účinné spolupráce ve chvíli, kdy byla nezbytná jejich společná účast ve škole při řešení opakovaného nevhodného chování jejich dcery. Určité rozpory vidí Tomáš v rozdílném způsobu života jeho rodiny a rodiny jeho bývalé manželky s tím, že je někdy těžké skloubit dohromady různé požadavky a nároky různých rodin. Tomáš vnímá jiný styl života jeho bývalé ženy (zejména vyšší důraz na dražší oblečení a věci), ale nijak aktivně proti němu nevystupuje a snaží se na děti apelovat v tom ohledu, že to není vše. Kamenem úrazu je též minimální aktivita dětí v domácích pracích. Na vině skutečně může být dvojitý výchovné prostředí, kdy si děti snaží vzít si z každého to výhodnější pro ně a bez zbytečné námahy, ale též fakt, že obě rodiny využívají profesionální pomoc při úklidu domácnosti a na děti toho moc nezbývá.

Za mnohem důležitější a závažnější problém v porozvodové situaci vidí Tomáš náročnou situaci nových partnerů.

„Jsme třeba řešili, zda syn může přijít kdykoli domů. On to tam má jako doma, ale nově ženě to vadí, protože ona má nějaké plány a on si tam kdykoli přijde.“

11.7. Porozvodové období – sporný rozvod

11.7.1. Lenka

„U nás čas zatím nepomohl. ... dohoda s ním není možná ani nyní.“

„Ani dnes nemá smysl nic navrhnout. Několikrát jsem zkusila manželovi něco navrhnout, ale nemělo to smysl.“

„... My jsme dnes v situaci, že podle soudu máme stále střídavou péči, ale syn je už asi tři roky jen se mnou, ale já nedostávám ani korunu navíc. To bych musela jít k soudu a znovu to celé otevřít a z toho já mám takovou hrůzu, že raději o to více pracuji, ... abych nemusela manžela o nic žádat, natož zahájit nějaké soudní řízení. Mám patnáctiletého syna a táhnu to celé sama, než se nechat zase ponižovat od soudu a OSPOD. Já z toho mám psychický blok.“

Intenzita konfliktu mezi rodiči byla v Lenčině případně vysoká a ani několik let od rozvodu míru konfliktu nesnížilo. Lenka se naučila, že je pro ni výhodnější nicého nežádat a o nic se nepokoušet, neboť to nemá smysl, a jen by to otevřelo staré rány.

11.7.2. Honza

„Jenže ani po rozvodu to nekončilo – žena si vymýšlela různé příběhy a ty hustila do dětí. Bylo to velice náročné s nimi zvládnout první dny po návratu od matky.“

„Celé to začalo, když bylo dceři třináct ... teď je jí dvacet ... v čase se to nelepší. Asi se to paradoxně trochu zlepšilo po vyřešení majetku, ale jinak ne. Ona se mnou prostě nekomunikuje. ... prohlásila, že se mnou bude komunikovat jen přes právníky a toho se drží ve všem.“

Kromě výše uvedeného se Honza i s odstupem mnoha let trápí pocity viny vůči svým dětem, že to bylo on, kdo jim rozbil rodinu. I když bývalá manželka již nepodává různá lživá podání a děti se jejími manipulacemi proti otci již nenechají ovlivnit, ani po letech od rozvodu není situace bez problémů. Shodně jako si Tomáš našel novou stálou partnerku a založil s ní rodinu, i Honza nyní žije s novou partnerkou, se kterou má dvě malé dcerky. Děti z předchozího vztahu u něj mají shodně jako u Tomáše své vlastní pokojíky a své osobní věci. I přesto se objevují specifické problémy tzv. patchworkových rodin:

„A nyní je velice těžké skloubit novou rodinu a nové děti s novou partnerkou s mými dětmi, což celkem funguje, ale nefunguje má bývalá žena a neustále vnáší zlo. Má přítelkyně se mnou vlastně sdílí mé děti, které jsou pro ni zcela cizí, to je těžké.“

11.8. Podpora ze strany blízkých

Míša – Rodiče a kamarádi

Pro Míšu byla důležitá zejména podpora ze strany rodičů, kteří jí výrazně pomáhali psychicky i finančně a také i hlídáním dcerky, když Míša nastoupila do zaměstnání.

Jako účinnou podporu hodnotí též možnost sdílet své potíže a smutky s kamarády a kamarádkami a možnost trávit s nimi čas a odreagovat se.

Tomáš – Osoby se stejnou zkušeností

„Vytipoval jsem si dva tři lidi, kteří mi byli nějakým způsobem blízký myšlením a prošli touto zkušeností a s nimi jsem to probíral.“

Kromě blízkých osob s podobnou životní zkušeností hodnotí Tomáš kladně advokátní poradenství a využití služeb psychologa pro svou osobu, jakož i služby dětského psychologa.

Lenka – Kamarádka se shodnou zkušeností

Za nejdůležitější zdroj podpory označuje Lenka podporu nejbližších, zejména pak kamarádku, která prošla obdobně náročným rozvodem (*„protože spousta lidí mi nevěřilo, že je toto možné ... všichni říkali, že sociálka a soudy, že to rozseknou a že se pravda ukáže ...“*).

Lenka je na základě svých zkušeností přesvědčena, že rozvodem nemůže člověk projít sám bez jakékoli podpory, že na to je to příliš těžké.

Honza – Sport a bratr

Honza se snažil manželčiny problémy řešit s jejími rodiči, ale z jejich strany pomoc nepřišla. Své rodiče se Honza snažil držet stranou a nesvěřoval se jim. Vše řešil sám a případné frustrace ventiloval sportem.

Za velkou podporu označuje svého bratra, který prošel podobnou zkušeností a u kterého si občas ulevil svěřením se.

11.9. Podpora ze strany třetích subjektů

Míša – Dětská psycholožka

Z podpory ze strany třetích subjektů si Míša nejvíce cení konzultací s dětskou psycholožkou v době zhoršené adaptace dcerky na změny v jejich rodinném životě.

Tomáš – Advokátka a dětská psycholožka

Tomáš hodnotí pozitivně advokátní poradenství, i když ze začátku nechtěl rozvod a jednání s advokátkou o rozvodu se mu přičilo. Pozitivní zpětnou vazbu věnuje i svému psychologovi a dětské psycholožce, se kterou konzultoval reakce a chování jeho dcery v určitých fázích rozvodového procesu.

Lenka – Spíše nikdo

Lenka demonstruje případ, kdy třetí subjekty, jejichž úkolem a posláním je poskytovat pomoc a podporu rozvádějícím se rodičům, zcela selhaly.

„Já jsem měla pocit, že soudy rozhodují podle nějakého trendu, ... ale neřeší to fakticky ... v mém případě OSPOD i soud kladly mému synovi takové otázky typu máš rád tatínka?“

Místo pomoci a podpory se Lenka setkala s přístupem, který postrádal empatii, pochopení a jakýkoli zájem o komunikaci. Opakovaně se u soudu a u kolizního opatrovníka setkávala s předsudky, které ji automaticky řadily k ženám, které chtějí děti do své výlučné péče a brání otci ve styku s dítětem všemožnými prostředky, a v tomto ohledu k ní bylo přistupováno. Aby zakořeněné předsudky vyvrátila, musela potupně a stále dokola vysvětlovat a prokazovat, že otci nebrání ve styku se synem. Její argumenty a důkazy o tom, že otec požaduje střídavou péči jen proto, aby neplatil výživné a co nejvíce ji potrestat, zůstaly nevyslyšeny. Jistou formu útěchy může pro Lenku znamenat fakt, že v současné době po několika letech se ukázala její pravda – ačkoli měl otec přiznanou tolik požadovanou střídavou péči, postupem času ztratil o syna zcela zájem a v současné době s ním není vůbec v kontaktu. Otázkou je, nakolik představuje tento fakt pro Lenku dostatečné zadostiučinění. Pokud vezmeme v potaz množství devastujících škod, které byly na Lence a jejím synovi v průběhu právního rozvodu napáchány ze strany státních orgánů, jejichž povinností je naopak poskytovat pomoc a podporu, tak se jedná o zadostiučinění nedostačující.

Pozitivně hodnotí Lenka návštěvu syna u dětské psycholožky, která dle jejích slov pomohla. Lenku však nakonec mrzelo, že nemohla předložit jakoukoli zprávu od psycholožky k soudu jako důkaz, resp. že psycholožka zprávu nechtěla vydat. Lenka si již nepamatovala, zda jí psycholožka nějak blížeji důvody nevydání zprávy pro soud vysvětlila.

Honza – Také spíše nikdo

Honza představuje podobný případ jako Lenka, kdy shodně zažíval v průběhu rozvodového procesu pocity naprosté bezmoci a beznaděje. Zatímco Lenka měla nejhorší zkušenost se soudem a kolizními opatrovníkem v průběhu právního rozvodu, Honza zakusil svá první zklamání a beznaděje ještě před vlastním rozhodnutím o rozvodu v souvislosti se snahami o pomoci manželce překonat problémy s nadměrným užíváním alkoholu. Je evidentní, že opakovaně selhávající přístup pomáhajících profesí byl jedním ze zásadních faktorů, které sytily Honzovo rozhodnutí rozvést se. Můžeme vést diskuzi o tom, co bylo příčinou opakovaných selhání – zda se jednalo o individuální selhání jednotlivce nebo celého systému.

„ ... má bývalá žena je velice inteligentní, takže třeba když šla k lékaři, ona začala chodit k psychiatrům a psychologům, jakože se léčí, ale tam chodila několik let a oblovala je historkama, že vlastně oni prozřeli, až když jsem se tam skoro násilím vnutil a řekl jsem jim, jak to u nás doma vypadá. Vůbec se mnou nechtěli mluvit, to byl pro mne šok, že chránili něco jako lékařské tajemství a vztah s klientkou, ale unikala jim podstata věci.“

Ve vztahu k orgánu sociálně-právní ochrany Honza namítá, že v nich pracuje až příliš mnoho žen a že by poměr mužů a žen měl být vyrovnanější. Zároveň „sociálce“ vytýká množství mladých a málo zkušených pracovníků a také zásadní selhání, že se nedokázali vypořádat a alkoholismem jeho ženy:

„... jsem nečekal, co se bude dít. ... Pak člověk začne narážet na ty problémy jako nejen genderové problémy, ale i inteligenční a ty zkušenostní. Takže člověk naráží na lidi buď třeba mladé a nadšené, třeba na té sociálce, ale zcela mladé a nezkušené. Chlapovi, který má dvě děti, začne holka po škole vyprávět nějaké nesmysly z učebnice. Oni to ale nemyslí zle.“

Honzova zkušenost se soudem kopíruje zkušenost Lenčinu:

„ ... pak tam jsou ty genderové věci – v rodinných záležitostech jsou soudkyně téměř vždycky ženský, stejně jako sociálka, tam jsem snad chlapa neviděl. ... většina soudkyň působí, jako že ty chlapy úplně nenávidí.“

„... soudkyně řekne, že teď zrovna matka nepije a dcera již ve třinácti začíná být velká, tak kdyžtak dá vědět.“

„Vůbec se soudy ani sociálka nevypořádaly s tím alkoholismem mé ženy. Prostě se rozhodlo

o střídavé péči a hotovo. Jediná věta byla, že dcera je již ve třinácti letech velká, tak mi zavolá.“

Aby soudní řízení netrvala mnoho let, učinil Honza vícero ústupků, než si na začátku myslel, že učiní. S odstupem času sice hodnotí svůj přístup jako správný, protože docílil zkrácení doby trvání soudních sporů, leč i tak celý proces soudních řízení trval asi pět nebo šest let. Honza neztratil trpělivost, když opakovaně hovořil s oběma dětmi vždy, kdy přišly naočkované od matky nějakým „pikantním“ příběhem, ve kterém byli padouchy Honza a jeho nová partnerka. Stejně tak neztratil trpělivost v případě, kdy matka podávala nepodložené návrhy na další a další předběžná opatření – jednou na nevhodné prostředí, ve kterém se děti u Honzy nacházejí, podruhé na omezení styku dětí s Honzou, protože jeho nová partnerka má psa a jejich děti jsou přece na psy těžce alergičtí, i když se těžká alergie ani u jednoho z dětí zatím neprojevila. A tak bychom mohli pokračovat dále.

„I teď s odstupem času to vidím, že to pro mne je zcela nepochopitelné, jak dlouho to vše trvalo. S odstupem si myslím, že je dobře, že jsem to neeskaloval a že jsem ustoupil. Asi vítězů tam není, ale ten proces je tedy pro mne nic moc.“

I Honza s odstupem času prokázal svou pravdu, ale zaplatil za to vysokou cenu v podobě několika protrápených let soudních spor a faktu, že na jeho třináctiletou dceru soud a OSPOD „hodily“ odpovědnost za matku zneužívající alkohol. Dcera prokázala, že velká a rozumná je a volala otce při každém případě matčiny opilosti a do jeho příjezdu se starala o svého mladšího bratra. Dle mého názoru se ale jedná o selhání orgánů, jejichž povinností je poskytovat dětem ochranu jejich zájmů a poskytovat účinnou podporu a pomoc rodičům.

12. Diskuze

Výsledky mého výzkumu potvrzují dosavadní předpoklady a závěry odborné veřejnosti, že dohoda rodičů je nejlepším možným způsobem řešení rozvodové situace a že je potřeba rodiče v rozvodových situacích v dohodách všemi možnými způsoby podporovat (Matoušek & Pozlarová, 2014). Zároveň výzkum ukázal, že rodiče (zejména ti, kteří rozvod nečekali a nepřejí si ho) mají na počátku rozvodové situace velice malé povědomí a znalosti o procesu rozvodu, možných způsobech řešení rodičovské péče o děti, vypořádání majetku, což může vést k řadě nedorozumění a zbytečným konfliktům (Mikulková, 2021).

Výzkumná otázka č. 1: **Jaké faktory negativně ovlivňují vnímání rozvodové situace ze strany rodičů?**

Na případu Míši a Tomáše můžeme vidět, že není vždy pravidlem, že by opouštění manželé vnímali rozvodovou situaci více emocionálně než racionálně a že by procházeli náročnějším procesem vyrovnání se s rozvodem. Na případu Lenky a Honzy, kteří byli opouštějícími, se naopak ukázalo, že jejich bývalým manželům se dosud nepodařilo vyrovnat se s rozvodem a s nejvyšší pravděpodobností oba uvízli ve fázi hněvu (Mikulková, 2021), která ovlivňuje i jejich současný přístup a celkovou atmosféru i v porozvodovém období. Významným faktorem, který ovlivňuje průběh procesu emocionálního rozvodu, se ukazuje být osobnost jedince.

Z provedeného výzkumu vyplynulo, že zásadními faktory, které negativně ovlivňují vnímání rozvodové situace ze strany rodičů, jsou kromě samotného faktu rozpadu rodiny zejména:

- sporný rozvod a s ním související intenzita rodičovského sporu
- formalistický a neosobní přístup státních orgánů (soudů a orgánů sociálně-právní ochrany dětí)
- osobnost druhého manžela.

Výzkumná otázka č. 2: **Kterou z etap rozvodové situace považují rodiče na nejnáročnější?**

Výzkum ukázal velice individuální přístup rodičů co do vnímání fází rozvodové situace. Lenka vnímá svůj rozvod jako jedno dlouhé období stresu, Míša vnímá svou rozvodovou situaci jako období do vyslovení konce manželství a období poté, Tomáš rozděluje rozvodovou situaci v jejich rodině podle úkonů, které se v té či oné době realizovaly, a Honza sám od sebe výslovně o žádných fázích rozvodové situace nehovoří s výjimkou přelomového bodu, kterým bylo jeho rozhodnutí o rozvodu. U Lenky a Honzy jsem při analýze rozhovorů nakonec našla vícero fází rozvodové situace, ačkoli oni sami je takto nevnímali. U všech respondentů lze zřetelně odlišit etapy deklarovaného rozvodu a nedeklarovaného rozvodu (Matějček & Dytrich, 2002). Etapou nedeklarovaného rozvodu prošla z mých respondentů jen Míša, u níž byl návrh na rozvod podán až asi po třech letech od skutečného rozchodu. Shodně lze u

respondentů definovat období legálního rozvodu a psychologického rozvodu, jakož i období soukromého loučení s manželstvím a veřejného loučení s manželstvím (Gjuričová & Kubička, 2009), jakož i Kratochvílovo dělení na období předrozvodové, rozvodové a porozvodové (Kratochvíl, 2005). Z výzkumu vyplynulo, že rodiče sami nevnímají fáze rozvodového řízení ve smyslu, v jakém je vnímají odborníci a prezentují v publikacích. Rodiče spíše individuálně prožívají rozvod zejména podle jednoduchého dělení na období do okamžiku definitivního konce manželství a období po něm, plus případně na další období podle úkonů, které bylo nutné v té které době vykonat.

Výraznější shoda panuje u rodičů co do určení nejtěžší fáze rozvodové situace. Většina se shoduje, že nejtěžší fází byl okamžik, kdy museli přijmout holý fakt konce vztahu, resp. učinit rozhodnutí o rozvodu. Pro jednoho z rodičů bylo nejtěžším období následných soudních řízení a sporů.

Výzkumná otázka č. 3: Jak intenzita rozvodových konfliktů může ovlivnit průběh porozvodového období v rodině?

Výsledky výzkumu ukázaly souvislost mezi typem rozvodu a vývojem vzájemného vztahů obou manželů v porozvodové fázi. Rodiče, kteří prošli dohodnutým (nesporným) rozvodem, uvádějí, že časem se vše zaběhlo a funguje, ale příčinu nevidí v prostém plynutí času, ale spíše v ochotě a připravenosti obou rodičů ke spolupráci. U rodičů, kteří prošli těžkým sporným rozvodem, pokračují konfliktní stavy a neschopnost jakékoli komunikace mezi rodiči i v porozvodové době a plynutí času žádné zmírnění konfliktu a zlepšení vzájemných vztahů nepřineslo. Špatné vztahy v předchozích fázích rozvodu se ukazují jako dobrý prediktor sporného rozvodu a následně špatných vztahů i v porozvodové fázi.

Výzkumná otázka č. 4: Kterou formu podpory považují rodiče zpětně za nejúčinnější?

Podle předpokladů převažuje laická pomoc nejbližší rodiny a přátel a osob s obdobnou osobní životní zkušeností. Rodiče pozitivně hodnotí podporu a pomoc, které se jim dostalo v procesu rozvodu od osob jim blízkých bez ohledu na to, zda se jedná o rodiče nebo sourozence či kamarády. Výsledky výzkumu korespondují s dosavadními závěry odborné veřejnosti, že rozvádějící se rodiče hledají zdroje podpory zejména mezi

nejbližšími příbuznými a přáteli (Matoušek & Pozlarová, 2014).

Z pomoci třetích subjektů je rodiči pozitivně hodnoceno poradenství advokátů a psychologů. V případě podpory a pomoci ze strany soudu a orgánu sociálně-právní ochrany dětí, lze z výsledků výzkumu vyvodit rozdíl ve zkušenosti rodičů v návaznosti na typ rozvodu, kterým prošli. Rodiče s dohodnutým rozvodem hodnotí pomoc státních orgánů spíše neutrálně nebo se o nich vůbec nezmiňují. Naopak rodiče ve sporném rozvodu hodnotí přístup státních orgánů výrazně negativně a vytýkají jim zejména přílišný formalismus, rozhodování podle aktuálních „trendů“ namísto respektování individuálnosti každého případu, neschopnost nebo nezájem zjistit skutečný stav věci, neschopnost nebo nezájem vyvodit z důkazů objektivní závěry, předsudečné chování, genderovou nevyrovnanost a nízkou praxi a zkušenosti zejména pracovníků OSPOD, neempatičnost, povýšenost a odměřenost.

Na základě výsledků výzkumu si dovoluji poznámku k Matějčkovi a Dytrychovi (1994) a jimi předkládanému dělení porozvodového období na fázi vyrovnávání se se zánikem manželství a na následující fázi konstruující novou perspektivní budoucnost a nalézající novou identitu. Nemyslím si, že se nutně jedná o dvě fáze jdoucí po sobě ve stanoveném pořadí. Z výsledků mého výzkumu vyplývá, že tyto fáze naopak mohou probíhat současně a v určitých případech nikdy nezmizet. Mám na mysli skutečnost, kdy se v rozhovorech opakovaně objevily zmínky o lítosti nebo pocitech viny z rozbité rodiny – nikoli však že by dotyčný jedinec ještě nebyl vyrovnán s koncem manželství jako takovým nebo se ztrátou svého bývalého manžela, nýbrž jednalo se o pocity lítosti či viny rodiče vůči dětem, že jim byla rozbita rodina a musely projít rozvodem rodičů. Jedná se tedy o kombinaci obou fází, nebo tento jev s označením „vina vůči dětem“ je již dle mého názoru u rodičů nedílnou součástí i druhé fáze – fáze konstruující novou budoucnost a nalézající novou identitu. Rodič může být s rozvodem jako takovým vyrovnán a rozvodu nelituje (naopak v něm s odstupem času vidí pozitiva). Pocity viny vůči dětem se v průběhu doby mohly integrovat do nové identity rodiče po rozvodu a být její součástí.

Výsledky výzkumu poukázaly na specifika porozvodových situací, kterými jsou nově zakládáné rodiny. Ze čtyř respondentů žijí aktuálně dva (Honza a Tomáš) v nových svazcích, ze kterých již vzešly i děti. Zajímavý je fakt, že oba muži si našli bezdětnou partnerku a jejich společné dítě je pro ni dítětem prvním. Jako by ve svém chování

předvídali budoucí možné problémy nových partnerů s „cizími“ dětmi a oni sami se chtěli vyhnout situaci, že by jako otcové museli přijmout „cizí“ děti. V takové situaci se ocitly jejich nové partnerky a jak Honza, tak Tomáš, zmiňují nikoli zcela bezproblémové soužití. Již před třiceti lety hovořil Matějček (1994) o problémech nových rodin typu nový rodič, dále fakt, že děti patří do dvou rodin a mohou prožívat nepříjemné konflikty loajality a též problém nových společenských zázemí. Ačkoli jsme nyní o třicet let dále, Tomášova nová rodina naplňuje všechny okruhy těchto problémů a Honzova rodina většinu z nich. Je evidentní, že zatím se ideální recept na řešení úskalí nových rodin nenašel. Tomáš prošel nesporným rozvodem a Honza těžkým sporným rozvodem, z čehož lze usuzovat, že typ rozvodu a míra konfliktu mezi rodiči nehrají zásadní roli – problémy nově vznikajících rodin po rozvodu jsou v obou případech téměř identické. Problematiku nových rodin potvrzuje i případ Lenky, která žije se synem sama, avšak její bývalý manžel již má novou partnerku a několik dalších dětí a svého prvorozeného syna do nové rodiny nezahrnul.

Výše uvedené závěry výzkumu nelze generalizovat, neboť výzkum vykazuje řadu limitací. V první řadě je limitován výběrem vzorku respondentů, který nebyl zcela náhodný a nepředstavuje reprezentativní vzorek populace, nízkým počtem respondentů, faktem, že všichni respondenti jsou vysokoškolsky vzdělaní, s dobrým zaměstnáním a socioekonomickým statusem, dále metodou výzkumu a způsobem interpretace dat. Rozhovor byl veden pouze s jedním z rodičů, což nezaručuje správnost dat a objektivitu. Respondenti se přihlásili sami a v průběhu rozhovoru mohlo dojít z jejich strany k přikrášlení situace v jejich prospěch. Nebyla možnost vést rozhovor i s druhým z manželů za účelem porovnání úhlů pohledu a osobních zkušeností, což by jistě bylo pro výsledky výzkumu zajímavé. Výše uvedené závěry sice nelze zobecnit na širší populaci, i tak poskytují podrobnější a osobní vhled do duševního světa rozvádějícího se rodiče.

Z respondentů, kteří prošli sporným komplikovaným rozvodem, nebyl nikdo tím, do by byl původcem konfliktů. Tento fakt může odrážet objektivní realitu, ale rovněž se může nabízet vysvětlení v tom smyslu, že *„nikdo dobrovolně nepřijme příběh, ve kterém je negativní postavou“* (Gjuričová & Kubička, 2009, str. 30).

Nevýhodou při výzkumu byla i délka rozhovorů v rozmezí od třiceti minut po více než hodinu a náročnost jejich přepisu. Z tohoto důvodu byla zvolena forma nikoli

doslovného přepisu rozhovorů, což může být příčinou ztráty určitých dat a souvislostí. Slabinou výzkumu jsem i já sama jako výzkumnice, neboť jsem osobou nezkušenou v oblasti výzkumu, leč zároveň více zkušenou v oblasti rozvodového práva, tedy v oblasti právního (legálního) rozvodu. Tento fakt může být pro výzkum přínosem, neboť mám jasnou představu o cílech a směřování výzkumu, na druhou stranu mohou být výzkum a jeho výsledky mým profesním zatížením zkresleny. Jedná se o mé závěry z pozice výzkumníka a není vyloučeno, že jiný výzkumník by na základě analýzy shodných rozhovorů dospěl k jiným závěrům.

13. Závěr

Provedený výzkum poskytl cenné informace a poznatky o tom, jak náročná je rozvodová situace pro samotné rodiče, jak rodiče prožívají to které období rozvodového procesu, zda oni sami vnímají konkrétní fáze rozvodového procesu, jaké používají strategie vyrovnání se s rozvodovou situací, která forma pomoci jim skutečně pomáhá a která nikoli. Výzkum ukázal, že výrazným faktorem pro negativní vnímání rozvodové situace je vedení sporného rozvodu, ve kterém za rodiče rozhoduje soud. Výzkum dále odhalil rezervy v přístupu státních orgánů k rozvodové situaci rodičů, zejména pak v případech sporných rozvodů, ve kterých je naopak rychlá a efektivní intervence státních orgánů nezbytná. Jako vhodné řešení se nabízí povinné rozšíření tzv. Cochemské praxe do všech obvodů českého opatrovnického a rozvodového soudnictví, jelikož bez koordinované spolupráce všech odborných profesí zapojených do rodičovského konfliktu spolu s edukací a aktivním zapojováním rodičů systém nikdy nebude fungovat jinak. Cochemská praxe předpokládá i spolupráci právních zástupců rodičů, které považuje za nedílnou součást interdisciplinárního přístupu. V jejím rámci by se již nemělo stávat, že advokáti nepovedou své klienty k dohodě a že bude vítězit rodič, který si platí dražší advokáty. Výzkum otevírá prostor pro uvažování o možné úpravě kvalifikačních předpokladů advokátů praktikujících rodinné právo. Změna by mohla spočívat např. v zavedení požadavku na povinné vzdělání a specializaci rodinných advokátů nejen v oblasti rodinného práva, ale též v oblasti psychologické. Kdo z advokátů nesplní stanovená speciální kvalifikační kritéria, nebude moci nadále zastupovat klienty v opatrovnických a rozvodových řízeních. V tomto ohledu výzkum naplnil cíle, které jsem si ve výzkumu stanovila, a poskytl odpovědi na položené výzkumné otázky.

Jak bylo uvedeno v úvodu této práce, pochopíme-li lépe prožívání rodičů a jejich potřeby v rozvodových procesech, umožní to vhodnější a cílenější formy přístupu a podpory, které v konečném důsledku budou mít pozitivní vliv nejen na rodiče samotné, ale i na jejich děti a jiné osoby, které rozvodem trpí.

Aniž by to bylo stanoveným výzkumným cílem, byla odhalena nutnost věnovat zvýšenou pozornost a péči novým rodinám, které vznikají v porozvodových obdobích a které dohromady s částmi původních rodin tvoří tzv. patchworkové rodiny. To vnímám jako důležitou inspiraci k tomu, kam by se mohl další výzkum v dané oblasti také obrátit.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literatura

GJURIČOVÁ, Š., & KUBIČKA, J. (2009). *Rodinná terapie. Systemické a narativní přístupy*. Grada.

KIMPLOVÁ, T., JOCHMANNOVÁ, L. & SVOBODA, J. (2023). *Psychologie rodiny*. Grada.

KRATOCHVÍL, S. (2000). *Manželská terapie*. Portál.

MATĚJČEK, Z. (1994). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Portál.

MATĚJČEK, Z. & DYTRYCH, Z. (2002). *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Grada.

MATĚJČEK, Z. & DYTRYCH, Z. (1994). *Děti, rodina a stres*. Galén.

MATOUŠEK, O. & kol. (2015). *Děti a rodiče v rozvodu. Manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Portál.

MATOUŠEK, O., POZLAROVÁ, H. & kol. (2014). *Podpora rodiny. Manuál pro pomáhající profese*. Portál.

MIKULKOVÁ, M. & kol. (2021). *Hlavu vzhůru po rozvodu? Cesta k fungujícímu rodičovskému týmu*. Grada.

NOVÁK, T., CORRADINIOVÁ, S. & VYPUŠŤÁK, R. (2015). *Kontakt s dětmi po rozvodu. Jak nepřijít o dítě*. Wolters Kluwer.

PLZÁK, M. (1999). *Jak dál ...? u vás doma, ve vašem manželství*. Troja.

Články

PAVLÁT, J. (2013). Rodiče po rozvodu – přehled literatury o porozvodové adaptaci. *Československá psychologie*, LVII. (2), str. 179 - 189.

UHOLYEVA, X. & HOSKOVCOVÁ, S. (2014). Předivo vztahů po rozvodu. *E-*

Zákony

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Internetové odkazy

ČSÚ, *Pohyb obyvatelstva – rok 2023*. Zveřejněno 20.03.2024. – <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-rok-2023>

ČSÚ, *Vývoj obyvatelstva České republiky, Rozvodovost*. Zveřejněno 2022. <https://www.czso.cz/documents/10180/191186447/1300692303.pdf/cf5c2ce9-6964-46a1-9b2b-30638771717f?version=1.3>

NOVÁKOVÁ, M. & POLÁKOVÁ, P. Metodika edukace rodičů v rozvodové situaci - https://www.cochem.cz/wp-content/uploads/2022/05/metodika_ekudace_rodicu_v_rozvodove_situaci.pdf